

ย้อนอดีต มุ่งอนาคต จิตอาสาในสังคมไทย¹

ศุภรัตน์ รัตนมุขย์²

วิทยากร

๑. คุณจันทรา แดงสมุทร	สหทัยมูลนิธิ
๒. คุณวรรณณา จารุสมบัติ	เครือข่ายพุทธิกา
๓. อาจารย์ ดร. นรเศรษฐ์ พิสิฐพันธ์	สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย
มหาวิทยาลัยมหิดล
๔. รองศาสตราจารย์ ศุภรัตน์ รัตนมุขย์	สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ดำเนินการอภิปราย

รองศาสตราจารย์ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เริ่มการบรรยาย

รองศาสตราจารย์ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

การฉายภาพ “ย้อนอดีต มุ่งอนาคต จิตอาสาในสังคมไทย” ขอเริ่มจากอาจารย์ศุภรัตน์ รัตนมุขย์ ก่อน ขอเชิญอาจารย์ศุภรัตน์ คะ

รองศาสตราจารย์ศุภรัตน์ รัตนมุขย์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

สวัสดีครับทุกท่าน เหตุการณ์แผ่นดินไหวที่ประเทศญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นเมื่อวันศุกร์ที่ผ่านมา (๑๑ มีนาคม ๒๕๕๔) ผมรู้สึกสะท้อนใจ กับโศกนาฏกรรมนี้ ผมคิดว่า ความเสียหายที่เกิดขึ้นไม่ใช่เฉพาะ

¹ รายงานสรุปการสัมมนาเรื่อง “ย้อนอดีต มุ่งอนาคต จิตอาสาในสังคมไทย” จัดโดย สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วัน ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔ ณ ห้องบรรยาย ๓๐๑ ชั้น ๓ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ ฯ

² รองศาสตราจารย์ ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เพียงที่ญี่ปุ่น ผมคิดว่ากระทบไปทั่วโลก และอาจเกิดอะไรมากไปกว่านี้ในอนาคตก็ได้ วันนี้ผมขอพูดถึง การพัฒนางานอาสาสมัครไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน และวิเคราะห์ถึงแนวโน้มในอนาคต แต่ก่อนอื่นขอเสนอ ภาพของเหตุการณ์ที่ผ่านมา เราคงจะเห็นเหตุการณ์นี้ตั้งแต่วันสุกอร์นะครับ วันสุกอร์ผมดูเหตุการณ์ตั้งแต่ตอน เทียง เห็นภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคล้ายกับเหตุการณ์ 911 ที่นิวยอร์ก เพียงต่างกันที่เหตุการณ์หนึ่งมนุษย์ ตั้งใจทำ แต่อีกเหตุการณ์หนึ่งเป็นเรื่องที่ธรรมชาติกำหนด ทุกคนค่อนข้างไม่เชื่อกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (เปิด คลิปปิดิโอเหตุการณ์สึนามิ ที่ประเทศญี่ปุ่น) นี่คือนี่ที่เกิดขึ้นที่ประเทศญี่ปุ่น ผมจึงตั้งคำถามว่า “ชีวิตคนเรา เกิดมาเพื่ออะไร” (เปิดคลิปปิดิโอจำลองวงจรชีวิต: เกิด แก่ เจ็บ ตาย) นี่คือนี่เหตุการณ์จำลองชีวิตของคนเรา แต่ความหมายไม่ได้หมายถึง เกิดมาแล้วรอวันตาย แต่หมายถึงระหว่างทางนี้เราได้ทำอะไรให้กับชีวิตบ้าง เราได้หาความหมายของชีวิตเราหรือไม่ (เปิดคลิปปิดิโอ อาสาสมัครดูแลเด็กผู้ป่วยเป็นระยะเร่งด่วนสุดท้ายที่ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์) ผมคิดว่า คลิปปิดิโอนี้ได้ตอบคำถาม (ส่วนหนึ่ง) ที่ผมตั้งไว้เมื่อซักครู่ว่า “ชีวิตเกิด มาเพื่ออะไร” หมอใจ (หมอในคลิปปิดิโอ) เป็นหมอประจำที่แผนกอื่นไม่ได้อยู่แผนกนี้ แต่การที่หมอใจ มาช่วยดูแลเด็กที่ป่วยนี้เป็นเรื่องของ จิตอาสา โดยได้ความสนใจและความสามารถด้านศิลปะการวาดรูปมา เป็นสื่อในการช่วยเหลือด้านจิตใจแก่เด็กกลุ่มนี้ เรื่องต่อไปอยากให้ดูอีกนิดหนึ่งในบริบท (Context) ของชนบทว่า สังคมชนบทผู้คนมีความเกี่ยวข้องกับจิตอาสาบ้าง (เปิดคลิปปิดิโอเรื่อง รากเหง้าจิตอาสา กับพ่อขาว) จากคลิปปิดิโอ พ่อขาวคือคนตัวเล็กๆ คนหนึ่งที่ผมรู้สึกเวลาผมอยู่ใกล้ท่านแล้วผมใจเย็นลง มีความสุขขึ้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นการปูพื้นให้เห็นว่า จริงๆ ในเรื่องของจิตอาสา หรืออาสาสมัคร หรือการ ให้อะไรก็ตามที่จะเรียก สามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกคน ทุกอาชีพ ทุกวัย ไม่แบ่งแยกว่าใครจะต้อง เป็นคนทำ ทุกคนสามารถที่จะทำได้

สำหรับภาพรวมที่ผมจะพูดถึงสถานการณ์อาสาสมัครในประเทศไทย ความหมายของคำว่า “อาสาสมัคร” ผมขอย้อนกลับไปเมื่อประมาณ ๑๐ ปี ที่ผ่านมามีความหมายของอาสาสมัครหรือจิตอาสาใน สังคมไทยถ้าเราดูจากเส้นแบ่งปฏิญญาอาสาสมัครไทยปี ๒๕๔๔ หรือที่เรียกว่าปี IYV หรือ International Year of Volunteer ปี 2001 บอกว่า “เป็นบุคคลที่อาสาเข้ามาช่วยเหลือสังคมด้วยความ สมัครใจ เสียสละ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ป้องกัน แก้ไขปัญหาและ พัฒนาสังคม โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน” อันนี้ เป็นความหมายที่บัญญัติโดยคณะกรรมการว่าด้วยเรื่องอาสาสมัครของประเทศไทยในช่วง ๑๐ กว่าปีที่ผ่าน มา ความหมายนี้ใช้กันเป็นที่แพร่หลายทั่วไปคล้ายกับหลายๆ ที่ เพียงแต่ใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกัน ในส่วนของ คำที่มีความหมายที่เกี่ยวข้องกับจิตอาสา หรือ อาสาสมัคร เช่น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตา กรุณา คำว่า “จิตอาสา” ภาพรวมภาษาอังกฤษใช้คำว่า Volunteerism ซึ่งเป็นในเรื่องของงานอาสาสมัครโดยทั่วไป ที่ให้คำ จำกัดความโดยสหประชาชาติ คำว่า “จิตอาสา” ถูกกระตุ้นให้เป็นที่รู้จักกันมากยิ่งขึ้นหลังเหตุการณ์สึนามิ ที่มีผู้คนหลั่งไหลออกไปช่วยเหลือผู้ประสบภัย

ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของสังคมไทยในเรื่องของอาสาสมัคร มีอยู่ ๒ ปัจจัย ปัจจัยแรก คือ ศาสนา ซึ่งไม่ใช่เฉพาะพุทธศาสนา จริงๆ แล้วทุกศาสนา แต่ที่พูดถึงพุทธศาสนาเป็นหลักเพราะสังคมไทยประชากร

ส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธและมีปรัชญาความคิดในเชิงศาสนาที่เชื่อมโยงกับจิตอาสาอย่างชัดเจน ผมจะไม่พูดรายละเอียดมากเพราะผมได้เขียนไว้ในรายงานที่ส่งให้กับทาง **United Nations Development Programme (UNDP)** แล้ว ปัจจัยที่สอง คือเรื่องวัฒนธรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมชนบท ถ้าเราไปดูกิจกรรมต่าง ๆ ในชนบท จะเห็นเรื่องของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่มีอยู่ในวิถีการผลิต การดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชน อันเป็นทุนทางสังคมที่ดี เช่น กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มฌาปนกิจ ซึ่งเป็นเรื่องของการช่วยเหลือกันเป็นสาธารณะ

ปัจจุบันมีความเชื่อว่า เรื่องจิตอาสา จะช่วยก่อเกิดสันติภาพและการพัฒนา ซึ่งแนวคิดนี้ทางสหประชาชาติได้นำมาใช้ โดยประโยชน์ของจิตอาสา แท้จริงไม่ใช่ที่ตัวจิตอาสา แต่ประโยชน์ คือเพื่อก่อให้เกิดสันติภาพและการพัฒนาโดยรวมของสังคม ภายใต้อาสาจะเห็นว่า จิตอาสา จะนำไปสู่ ๑) สันติภาพและธรรมชาติของการพัฒนา ๒) ประโยชน์ต่อสังคมและตัวอาสาสมัครเอง หมายถึง คนที่มาทำงานอาสาสมัครนั้นนอกจากประโยชน์จะเกิดแก่ส่วนรวม ขณะเดียวกันคนทำก็ได้ประโยชน์ด้วย ถ้าเราไปศึกษาประวัติคนทำจิตอาสาหลายคนจะเห็นว่า เป็นการกระทำเพื่อเอื้อยวาทัวเองด้วยเช่นกัน ๓) ความเป็นสากล ไม่มีการแบ่งแยก แต่มีความหลากหลายของประเภทความชำนาญ กล่าวคือ ไม่มีการแบ่งแยกว่าเด็กทำไม่ได้ ผู้หญิงทำไม่ได้ คนแก่ทำไม่ได้ ทุกคนทำได้หมด แต่ขณะเดียวกันก็มีการแยกประเภทของการทำงานอาสาสมัครตามความสนใจและความเชี่ยวชาญ ๔) เกิดการรวมตัวกันทางสังคม และส่งเสริมการเข้าถึงการบริการต่างๆ โดยตัวอาสาสมัครเองเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสันติสุข ไม่ใช่ทำจิตอาสาแล้วได้จิตอาสา แต่ทำแล้วมุ่งไปสู่การพัฒนาและเกิดสันติภาพขึ้นในสังคม ๕) เกิดหนทางของชุมชนที่จะสามารถเข้าใจถึงความต้องการของตนเอง กล่าวคือถ้าชุมชนมีจิตอาสาชุมชนจะเข้าใจความต้องการของตนเอง และได้รับการรับรองสิทธิ เพราะไม่มีใครมารับรองตัวเราเอง แต่เราต้องทำตัวให้เกิดศักยภาพที่จะได้รับการรับรองสิทธิก่อน โดยชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดทางเลือกของการ พัฒนาเอง นี่คือนิยามของชุมชนที่จะได้รับประโยชน์จากจิตอาสา

สำหรับพัฒนาการของจิตอาสาในประเทศไทย อาจแบ่งออกได้เป็น ๕ ยุค โดยใช้กรอบเวลา กับแนวทางในการทำงานอาสาสมัครเป็นเกณฑ์ในการแบ่งดังต่อไปนี้

- ยุคแรก (ช่วง ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ – ๒๔๗๔) อาสาสมัครกับความทันสมัย (Modernization)
- ยุคที่สอง (ช่วงปี พ.ศ. ๒๔๗๕ – ๒๕๑๖) อาสาสมัครกับการสงเคราะห์อุปถัมภ์

- ยุคที่สาม (ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๓๐) อาสาสมัครกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย³
- ยุคที่สี่ (ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๔๓) อาสาสมัครกับยุคสมัยทุนนิยม
- ยุคที่ห้า (ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๔⁴ ถึงปัจจุบัน) อาสาสมัครกับความหวังใหม่กับสังคมไทย

สำหรับในแต่ละยุคผมจะชี้ให้เห็นประเด็นว่า ที่ผมเรียกว่าอาสาสมัครกับความทันสมัย (ช่วง ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๕) คืออะไร ยุคนี้เป็นยุคที่ยังมีระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ยังมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากเท่าไร ประเทศไทยมีการติดต่อกับต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ทำให้เห็นถึงความทันสมัยของต่างประเทศ ทำให้ชนชั้นปกครองเห็นชอบกับแนวความคิดทันสมัยแบบตะวันตกที่มีหน่วยงานอาสาสมัครหลายแห่ง เช่น สภาอากาศสากล ที่มีการช่วยเหลือทหารบาดเจ็บและเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายจากภัยสงคราม จึงได้แนวคิดเรื่ององค์กรอาสาสมัคร โดยมีสภาอุณาโลมแดงเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ในห้องนี้ หลายคนอาจไม่รู้จักรหัสสภาอุณาโลมแดงคืออะไร ปัจจุบันก็คือสภาอากาศไทยนั่นเอง ซึ่งถือว่าเป็น NGO (Non-Governmental Organizations) ในยุคต้น และนี่คือยุคแรกของงานอาสาสมัครที่มาพร้อมกับความทันสมัย

สำหรับในยุคที่สอง (ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๖) ที่ผมเรียกว่าอาสาสมัครกับการสังเคราะห์อุปถัมภ์ คือ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาสู่ระบอบประชาธิปไตย ชนชั้นผู้ปกครองกับชนชั้นผู้ถูกปกครองมีช่องว่างมากในช่วงเวลาที่ผ่านมา โดยมีระบบราชการที่มีอิทธิพลและอำนาจสูง เป็นระบบสังเคราะห์อุปถัมภ์ การให้การบริจาต จะเห็นว่าสังคมที่มีพวกชนชั้นสูง (คุณหญิง คุณนาย) เอาของไปบริจาตมากในช่วงนี้ และก่อให้เกิดระบบอุปถัมภ์ที่ฝังแน่นในระบบราชการไทย ในกระบวนการที่ชนชั้นประชาชนมีแต่ความอ่อนแอ การสังเคราะห์ช่วยเหลือจึงเป็นกลไกหลักของระบบอุปถัมภ์ องค์กรที่เกิดขึ้นในยุคนี้ประกอบด้วย สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (พ.ศ. ๒๕๐๓) เน้นในเรื่องของสังคมสงเคราะห์เป็นหลัก สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (พ.ศ. ๒๕๑๒) และโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็เกิดขึ้นในช่วงนี้ แต่ผมนำไปไว้อีกยุคหนึ่งด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ตามมาด้วยมูลนิธิร่วมกตัญญู (พ.ศ. ๒๕๑๓)

ยุคที่สาม (ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๓๐) อาสาสมัครกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งมีหลายท่านที่อยู่ในห้องนี้ที่อยู่ร่วมสมัยนั้น พลังนักศึกษา พลังประชาชนกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยเกิดขึ้นเยอะมากแบ่ง

³ ผู้แบ่งเองมีความเห็นว่า อาสาสมัครบางกลุ่มช่วงนี้อาจเหลื่อมทับไปกับช่วงเวลาของยุค ๒ เพราะ กระแสความคิดเชิงประชาธิปไตยได้ก่อสะสมตัวมาก่อนหน้ายุคที่ ๓ แล้ว เพียงแต่ยุคที่ ๓ นี้ มีการแบ่งบานอย่างมาก เช่น การเกิดขึ้นของโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ และมาได้รับการยกระดับขึ้นเป็น สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘

⁴ ซึ่งเป็นปีเริ่มต้น IYV ปีอาสาสมัครสากล จนกระทั่งถึงปัจจุบัน เรียกว่าปีของอาสาสมัครกับความหวังใหม่ของสังคมไทย ถ้ามองในแง่ของสิ่งที่เกิดขึ้นกับสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน และการเคลื่อนไหวของจิตอาสาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในหลายๆ ด้าน

บานมาก ภาคประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น คนหนุ่มสาวให้ความสำคัญกับการทำงานอาสาสมัครมากขึ้น ตามมาด้วยกิจกรรมจิตอาสาซึ่งมีการขยายและเติบโตมากในช่วงนี้ โดยมีองค์กรอาสาสมัคร เกิดขึ้น เช่น สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร⁵ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. ๒๕๑๘) โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม (คอส.) (พ.ศ. ๒๕๒๓) และต่อมาจดทะเบียนเป็นมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) (พ.ศ. ๒๕๒๕)

ยุคที่สี่ (ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๑ – ๒๕๔๓) อาสาสมัครกับยุคสมัยทุนนิยม การเติบโตของทุนนิยม จะเห็นได้จากกระแสทุนนิยมเข้ามามากในสังคมไทยในรัฐบาลช่วงดังกล่าว มีเสรีทางการค้าและการลงทุน สูง ทำให้ผู้คนเน้นในเรื่องของวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่นำมาสู่ความสนใจในงานอาสาสมัครเพื่อสังคมลดลงในคนหนุ่มสาว ซึ่งเห็นได้ชัดเมื่อไปดูตัวเลขของจำนวนคนที่สมัครมาเป็นกลุ่มเป้าหมายของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครหรือมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมที่มีจำนวนลดลง ตรงนี้เองทำให้เราเห็นภาพชัดเจนว่าคนส่วนใหญ่จะมุ่งไปในเรื่องของความมั่นคง มั่งคั่งในชีวิต และเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ก็ได้มีการใช้แนวทางการจ้างบัณฑิตจำนวนมากมาเป็นอาสาสมัครเพื่อแก้ไขปัญหาการว่างงาน ช่วงเวลานี้จึงมีบัณฑิตอาสาสมัครหลายสังกัดมาก ทำให้ชาวบ้านสับสนมาก และทำให้ชาวบ้านมีทัศนคติไม่ดีต่อบัณฑิตอาสาสมัครที่เข้าไปในหมู่บ้าน คือ เข้าไปแล้วเอาแต่ดื่มเหล้าเมาแล้วไม่ทำงาน (นั่นคือการตอบสนองการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ คือ ก่อให้เกิดการจ้างงาน) เรื่องต่อมาของการที่เอางานอาสาสมัครมาผูกโยงเข้ากับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่ผมตั้งเป็นคำถามเอาไว้ แม้ปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ เช่น มีการให้เงินค่าตอบแทนอาสาสมัคร เช่น อ.ส.ม. ทำให้กระบวนการของจิตอาสาถูกทำลายลงหรือไม่ ผมฟังจาก อ.ส.ม. บางคน บอกว่าไม่อยากจะเงินจำนวนนี้ เพราะทำให้คนในชุมชนแตกแยกกันอย่างมาก เกิดการแย่งชิง อิจฉาริษยากัน นี่คือนั่นที่เกิดขึ้น

มาถึงยุคสุดท้าย ยุคที่ห้า (พ.ศ. ๒๕๔๔ - ปัจจุบัน) อาสาสมัครกับความหวังใหม่ของสังคมไทย เริ่มจากปีอาสาสมัครสากล พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งสหประชาชาติประกาศเป็นปีอาสาสมัครสากล และมีคณะกรรมการปฎิญญาอาสาสมัครไทยที่เริ่มขึ้นในปีถัดมา (ผมก็อยู่ในคณะกรรมการชุดนี้) ปีอาสาสมัครไทยประกาศขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มีการวางรากฐานด้านโครงสร้างพื้นฐานหลายอย่าง

เกี่ยวกับเรื่องงานอาสาสมัคร มีพระราชบัญญัติส่งเสริมสวัสดิการสังคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งเป็นกลไกในการสนับสนุนงานอาสาสมัครของประเทศไทย ต่อมา มีกระแสจิตอาสาจากโศกนาฏกรรมสึนามิ พ.ศ. ๒๕๔๗

⁵ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร ได้รับการยกฐานะเป็นสำนัก (เทียบเท่าคณะ) ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ จากเดิมที่เป็นโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร (พ.ศ. ๒๕๑๒) อันเป็นโครงการทดลองภายใต้การดูแลของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ซึ่งเราไม่คิดว่าขณะนั้นจะเกิดเหตุการณ์สึนามิเหมือนกับเมื่อวันศุกร์ที่ผ่านมา แต่ปรากฏว่าสิ่งหนึ่งที่เหลือเชื่อกว่า คือ คนไทยลงไปทำงานจิตอาสากันมากเลย ซึ่งก็ดีแต่อีกภาพหนึ่งก็คือเราขาดความพร้อม ที่พบว่าการลงไปช่วยเหลือและอาสาเป็นภาระมากกว่าเป็นประโยชน์ เพราะว่าต่างคนต่างไปแล้วไม่รู้จะไปทำอะไร ไปเดินกะกะและต้องกินต้องใช้ เป็นบทเรียนหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าเราต้องมีการบริหารจัดการที่ดีถ้าเราจะไปทำอะไรต่อไปในอนาคต ต่อมาเรื่องกระแสความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงจิตอาสา โรงเรียนมีหลักสูตรที่เกี่ยวกับจิตอาสาแล้วในปัจจุบัน องค์กรภาคเอกชนก็มี CSR หรือความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (Corporate Social Responsibility) และหลายหน่วยงาน ก็มีการทำเรื่องของ SR (Social Responsibility) ซึ่งได้มีการพัฒนาเป็นมาตรฐานการทำงานอันหนึ่งขององค์กร (ISO) เรียกว่า ISO 20006 และท้ายสุดคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติแต่งตั้งให้มีสถาบันที่ส่งเสริมเรื่องวิสาหกิจทางสังคม หรือ Social Enterprise ขึ้นมา เป็นตัวเสริมกลไกการพัฒนาสังคม

แนวโน้มในการพัฒนางานจิตอาสาในอนาคต ผมอยากชี้ให้เห็นจากการวิเคราะห์ของผมว่า ในเรื่องของจิตอาสาในสังคมไทยมีจุดเด่นหลายเรื่อง จุดเด่นประการที่หนึ่ง คือ จิตอาสาเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว ในสังคมไทย ไม่ใช่สิ่งที่สร้างขึ้นมาใหม่และไม่ใช่สิ่งที่เป็เพียงกระแส เราอาจจะเรียกคำใหม่เป็นจิตอาสาสำนึกอาสาสมัคร หรือจะเรียกอะไรก็ตาม ผมถือว่าเป็น “วาทกรรม” ของการเปลี่ยนคำพูดเท่านั้น ส่วนข้อเท็จจริงนั้น เป็นทุนเดิมที่มีอยู่แล้วและมีมูลค่าในตัวเอง เพราะฉะนั้นจึงทำให้ง่ายในการเคลื่อนตัวของจิตอาสาในสังคมไทย จุดเด่นประการที่สองคือ การใช้พลังอาสาสมัครสนับสนุนงานทางสังคมที่มีมากทั้งในชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ โดยขณะนี้เรามีจำนวนอาสาสมัครในองค์กรสาธารณประโยชน์ของประเทศไทยมีอยู่ประมาณ ๑๑.๕ ล้านคน ถ้าเทียบกับประชากรวัยผู้ใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๕ ขณะเดียวกันก็มีองค์กรภาคประชาสังคมเกิดขึ้นมากมายที่รองรับงานจิตอาสาที่เพิ่มขึ้น ภาคธุรกิจเองก็มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมมากขึ้น มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายของกลุ่มต่าง ๆ สูงมากขึ้น ถ้าเราไปดูในอินเทอร์เน็ต ใน Facebook, Twitter ตอนนี้จะมีเว็บไซต์ มีเครือข่ายของจิตอาสามากมาย เช่น กรณีน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในบ้านเราเมื่อปีที่แล้วเครือข่ายทางสังคมที่เป็น Social Network ทำงานได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้เรามีกลไกอีกอันที่เป็นตัวเสริมในระดับชาติ คือ มีคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ ที่ดูแลในเรื่องของงานอาสาสมัครอยู่

สำหรับอุปสรรคในเรื่องการพัฒนางานจิตอาสา ก็มีอยู่หลายประการ เช่น

- ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับงานอาสาสมัครยังขาดการศึกษาและรวบรวมอย่างเป็นระบบ เป็นสิ่งที่ผมคิดว่ายังเป็นจุดอ่อน
- ระบบการจัดการข้อมูลข่าวสารยังไม่ดีพอ ทำอย่างไรให้มีการจัดการข่าวสารที่ดีขึ้น เพราะปัจจุบันนี้ข้อมูลข่าวสารเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะจะแสดงให้เห็นว่าเรามีความพร้อมแค่ไหน
- องค์กรอาสาสมัครยังขาดความรู้และทักษะในการจัดการ อันนี้คือในระดับขององค์กร เพราะฉะนั้นตรงนี้จะทำอย่างไรให้เกิดการบริหารจัดการที่ดี องค์กรต่างๆ เกิดการพัฒนาทักษะขึ้น

- ขาดระบบจูงใจอย่างเป็นรูปธรรมให้คนมาทำงานจิตอาสา นอกจากใจแล้ว ต้องมีระบบรองรับอื่นที่ทำงาน จิตอาสาเคลื่อนตัวอย่างคล่องแคล่วขึ้น
- ขาดองค์กรอย่างเป็นทางการในการสนับสนุนงานอาสาสมัครระดับชาติ อันนี้มีความพยายามที่จะรวมตัวและสร้างโครงสร้างพื้นฐานตรงนี้ขึ้นมา เพราะถ้ามีองค์กรที่ดูและระดับชาติจะทำให้งานเคลื่อนตัวไปได้ดี ทำให้เกิดการประสานงานในการประชุม การรวมตัวเป็นเครือข่ายทั้งในระดับประเทศและระดับโลกง่ายขึ้น

ประเด็นสุดท้ายที่พูดถึง คือ โอกาสการพัฒนาจิตอาสาในประเทศไทยมีอยู่หลายประการ ประการแรก เราเห็นได้ว่าสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงที่ผ่านมาสังคมมีความตื่นตัวในเรื่องของจิตอาสา มากมาย รายการทีวีหลายรายการมีสิ่งเหล่านี้สอดแทรกอยู่ตลอดเวลา เห็นว่าหน่วยงาน โรงเรียน โรงพยาบาล ต่างทำเรื่องจิตอาสาทั้งหมด แม้ว่าทำไปซักพัก เริ่มกลับมาถามว่า “จิตอาสา” คืออะไรก็ตาม นั่นก็เป็นภาพที่ดี ประการที่สอง หน่วยงานที่สนับสนุนการศึกษา วิจัย และทำโครงการด้านพัฒนาสังคมและงานอาสาสมัครมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น สสส. หน่วยงานอื่น ๆ มากมายเพียงแต่ว่าเราจะไปเลือกหน่วยงานไหนที่จะมาทำงานร่วมกับเรา ประการที่สามคือ มีหน่วยงานอาสาสมัครระดับนานาชาติที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กันอย่างสม่ำเสมอ มีการประชุมหลายครั้งแต่ละปี ทำให้เกิดเครือข่ายการทำงาน ประการสุดท้ายคือ มีช่องทางการสื่อสาร เชื่อมต่อระหว่างอุปสงค์และอุปทาน งานจิตอาสาที่มีประสิทธิภาพและหลากหลายมากขึ้น มีระบบของ IT และ Social Network ที่มีการจับคู่ (Matching) ความต้องการระหว่างอุปสงค์กับอุปทาน กล่าวคือ คนที่ต้องการทำงานจิตอาสาไม่ว่าจะแต่ไม่รู้จะไปทำที่ไหน ก็จะมีระบบที่บอกเราได้ว่ามีอุปทานตรงไหนบ้าง ก็คือตรงไหนบ้างที่ต้องการจิตอาสาเข้าไปช่วย ตรงนี้ผมถือเป็นโอกาสสำคัญในการที่จะทำงานจิตอาสาครับ ผมจะขอหยุดเอาไว้ตรงนี้นะครับ และต่อไป จะพูดถึงเรื่องของจิตอาสาเพื่อสันติภาพและการพัฒนา ขอบคุณมากครับ

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ต้องขอขอบคุณท่านอาจารย์สุภรณ์ ที่ทำให้เราเห็น ๑๒๐ ปี ของงานอาสาสมัคร เพราะว่าท่านแบ่งเป็นยุค ท่านเริ่มตั้งแต่ปี ๒๔๓๔ ตอนในปี ๒๕๕๔ ก็ ๑๒๐ ปีพอดี เราเห็นยุคบริบทของงานอาสาสมัครที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม และก็ช่วยชี้ให้เราเห็นถึงข้อจำกัดหรือว่าข้อเด่น ข้อด้อย ของประเด็นที่เรา กำลังจะดำเนินต่อไป อาจจะเก็บไว้ในประเด็นที่ดิฉันเองให้ความสนใจเขียนไว้ในกระดาษ ก็อยากให้ท่านที่จะมาพูดต่อได้ช่วยกรุณาแลกเปลี่ยนในประเด็นนี้ด้วย และกลับมาฟังในประเด็นของอาจารย์สุภรณ์อีกครั้ง

ในส่วน of สหทัยมูลนิธิ เครือข่ายเครือข่ายพุทธิกา หรือ ของอาจารย์จาก มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ท่านทำในเรื่องพวกนี้ “ท่านคิดว่างานอาสาสมัครในประสบการณ์ของท่านก่อให้เกิดสันติภาพและการพัฒนาอย่างไรบ้าง” ในแง่มุมต่างๆที่เคยทำมาขออนุญาตเชิญ ทางสหทัยมูลนิธิ ก่อนค่ะ

คุณจันทร์ตา แดงสมุทร: จากสหทัยมูลนิธิ

สวัสดิคะ ขอเล่าเรื่องงานของสหทัยมูลนิธิให้ฟังก่อน โดยเนื้อหาของสหทัยมูลนิธิ ก็คือการทำงานกับครอบครัว เราพยายามให้เด็กอยู่ในครอบครัวเดิมให้มากที่สุด เช่น จะมีโครงการช่วยเหลือครอบครัว เช่น ครอบครัวหนึ่งมีลูกแฝดเพราะฉะนั้นการใช้นมจะเยอะมาก เราก็ช่วยเหลือโดยครั้งแรกเจอกันก็คุยกัน ในที่สุด สหทัยมูลนิธิ ก็ช่วยเหลือโดยการส่งนมทางไปรษณีย์ทุกๆเดือน ณ วันนี้เขาอายุ ขวบครึ่ง โดยภาพรวมเราจะคอยหันมแล้ว เขาก็เขียนจดหมายมาเมื่อตอนปีใหม่ว่า ลูกของเขาแข็งแรงดี และส่งรูปมาให้ดู เพราะบางครั้งนักสังคมสงเคราะห์ยังไม่เคยเจอ เจอกันตั้งแต่ครั้งแรก แล้วคนที่เขาน่ารักมาก เป็นคุณพ่อซึ่งเรารู้สึกว่าในกระบวนการที่เราทำงานครั้งแรกที่เราตกลงกันแล้วเราสามารถทำได้ในที่สุดเขาสามารถเลี้ยงลูกเองได้เป็นต้นทุนชีวิตที่ดีที่สหทัยมูลนิธิทำ

อีกโครงการที่เราทำคือ ช่วยเหลือบิดามารดาที่นอกสมรส ก็คือคนไหนที่ไม่พร้อมแล้วท้องอย่างเช่น ที่มาสหทัยมูลนิธิบางคนคือเด็กถูกข่มขืน เป็นเด็กต่างจังหวัดแล้วส่งมาให้เราช่วยเหลือ ก็คือเราต้องมาดูก่อนว่าถ้าเขาเข้ามาเราจะหาที่พักตรงไหนให้เขาได้ เราก็พยายามดูว่าองค์กรไหนที่ช่วยเหลือตรงนี้ก็ไปฝากไว้ และมีนักสังคมสงเคราะห์ ทำงานด้วยในที่สุดเขาก็คลอดแล้วก็ฝากลูกให้เราเลี้ยง กระบวนการที่เขาจะให้เด็กอยู่กับเราก็มีกระบวนการด้วยไม่ใช่ เขาจะเอาเด็กมาอยู่ที่มูลนิธิได้เลย กระบวนการตรงนี้ก็คือ ให้แม่ได้มีทางเลือก บางคนอาจจะอยากทำแท้งแต่เราจะให้ข้อมูลก่อนว่าการทำแท้งจะมีผลเสียอย่างไรต่อเขาด้วย เพราะฉะนั้นเขาจะตัดสินใจเอง ขณะเดียวกันถ้าคลอด

ออกมา ก็จะมีอีกโครงการช่วยเหลือ คือ ครอบครัวอุปการะ สมัยก่อนเรียกครอบครัวอุปการะ เดี่ยวนี้เรียกครอบครัวอุปถัมภ์ โดยสหทัยมูลนิธิเองก็ทำมา ๓๐ ปีแล้ว โดยที่ชาวบ้านธรรมดาเนี่ยแหละคะ โดยจะมีนักสังคมสงเคราะห์ไปประเมินว่าสามารถเลี้ยงดูเด็กได้หรือเปล่า คือ จะต้องอ่านหนังสือออก เพราะจะมีบางตัวที่เด็กจะต้องใช้ถ้าอ่านหนังสือไม่ออกอาจจะให้ยาพิศได้แล้วก็จ้างเลี้ยง สมัยก่อนจ้าง ๑,๔๐๐ บาท/เดือน สมัยนี้ ๒,๐๐๐ บาท/เดือน ดูเหมือนกับเลี้ยงทั้งวันทั้งคืนนะแล้วบางคนจะต้องพาถูกไปโรงพยาบาลแล้วออกค่าแท็กซี่ให้ อะไรให้ก็จริงแต่เขาก็ต้องไปแต่เช้า บางคนอยู่แถวจังหวัดอยุธยา ต้องตื่นตั้งแต่ตีห้าแล้วมาแถวโรงพยาบาลพระมงกุฎแล้วต้องรอคิวยาวถึง ๕-๖ ชั่วโมง กว่าจะได้ กลับบ้าน แต่กระบวนการตรงนี้ก็ยังมีนัก

สังคมสงเคราะห์ ช่วยเหลือด้วยเหมือนกัน แล้วบางคนเลี้ยงมาแล้ว ๓๐ กว่าปี ซึ่งถ้าถามว่าอาสาสมัครของสหทัยมูลนิธิ เริ่มขึ้นตรงนี้ละ เพราะก็เป็นครอบครัวธรรมดา ฐานะก็ธรรมดาแต่มีเวลาและอยากช่วยเหลือเด็ก คือ เราให้เห็นว่าเด็กที่เราทำงานอยู่แล้วต้องไปอยู่สถานสงเคราะห์ก็จะมีรูปแบบอีกอย่างหนึ่งเพราะฉะนั้นถ้าเขาสามารถช่วยตรงนี้ได้ก็จะช่วยลดเด็กในสถานสงเคราะห์ให้น้อยลงได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี

อีกโครงการหนึ่งก็คือ ถ้าเราทำไปกว่า ๕๐% เขาก็มารับกลับบ้านเอง พ่อแม่อาจจะเลี้ยงต่อ หรือไม่ก็มีญาติพี่น้องพาไปเลี้ยง เขาจะมาเจอนักสังคมสงเคราะห์เดือนละครั้ง แม่จริงจะมาเจอลูก และครอบครัวอุปถัมภ์เขาจะอยู่ชั้นล่างเรียกว่าวันแม่เยี่ยม แม่จริงจะอยู่ข้างบน เพราะฉะนั้นแม่จริงกับแม่อุปถัมภ์จะไม่เจอกัน ในกระบวนการทำงานจะมีเหตุผลว่าทำไมเขาถึงไม่ให้เจอกันเพราะบางทีถ้าแม่เกิดรักลูกก็จะไปหาครอบครัวอุปถัมภ์ได้เลยโดยไม่ผ่านนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งตรงนี้จะมีการละเอียดว่าเราจะวางเงื่อนไขกับแม่จริงยาก เพราะฉะนั้นเราจะให้เห็นว่าลูกมีพัฒนาการที่ดีขึ้นคุณก็ต้องพยายามที่จะเอาลูกกลับไปให้เร็วขึ้น เพราะว่าถ้าลูกโตแล้วจะมีผลว่าบางทีจำแม่ไม่ได้ บางทีจะมีน้องนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปดูงานวันแม่เยี่ยม จะรู้สึกว่บรรยากาศวุ่นวายมากเกินไป เด็กๆ ก็จะร้องเพราะเดือนหนึ่งเจอแม่จริงเพียงครั้งเดียว เพราะฉะนั้นก็จะเห็นความแตกต่างตรงนี้ ส่วนแม่อุปถัมภ์ก็จะรู้สึกว่า คินะ อย่างน้อยเราเป็นเพียงแค่ตัวผ่านให้ต้นทุนน้องแล้วแม่จริงเขาก็รับกลับได้ ถ้าคนไหนไม่พร้อมแล้วตัดสินใจให้ เราจะมีโครงการครอบครัวบุญธรรมให้ โดยครอบครัวบุญธรรมก็จะมีนักสังคมสงเคราะห์ ทำงานด้วยเหมือนกัน สำหรับคนไทยอาจจะทำงานอยากนิดหนึ่ง ต้องบอกเด็กว่าเป็นเด็กที่เราขอมา เพราะถ้ามีเรื่องของอุบัติเหตุแล้วจะเดือดไม่ตรงกันก็จะเกิดปัญหาตามมา เพราะฉะนั้นถ้าเป็นไปได้เราจะให้เขาบอกกับเด็ก หรือแม้แต่ครอบครัวก็ต้องรู้ว่าเป็นเด็กที่ขอมา แต่ว่าทำอะไรคนรอบข้างถึงจะตระหนักว่าไม่เป็นการล้อเลียนเด็กว่าไม่ใช่ลูกจริงแต่ขอมาซึ่งมีรายละเอียดต้นทุนตรงนี้ด้วยเหมือนกัน

ในส่วนของคุณกที่ที่บ้านปากเกร็ด เป็นโครงการหนึ่งที่ทางสหทัยมูลนิธิเห็นว่าเด็กสถานสงเคราะห์ที่นั่นจะอยู่กันเยอะ มีแม่ดูแลตามบ้าน มีอาหารการกินที่ดี มีกระบวนการดูแลในระดับหนึ่ง สมัยก่อนจะมีอยู่ว่าเด็กขาดการกระตุ้น เด็กตัวเล็ก ท้องป่อง ขาลีบนิดหนึ่งด้วยตรงนั้นคนช่วยดูแลน้อย ก็เลยเชิญทาง สหทัยมูลนิธิเข้าไปทำเรื่องกระตุ้นพัฒนาการ ตอนนั้นเราลงตามตึก สหทัยมูลนิธิไปลง ๑๔ คน เริ่มจากปี ๒๕๒๕ รู้สึกว่าตรงนั้นมันเป็นอะไรใหม่สำหรับสหทัยมูลนิธิเหมือนกัน เราจะเห็นปัญหาว่าถึงเราจะทำงานไปกระตุ้นน้องไปได้ น้องมีพัฒนาการที่ดีขึ้นให้แม่ช่วยตรงนั้นแม่อาจจะช่วยได้ในระดับหนึ่ง เราารู้สึกว่าถึงอย่างไรชีวิตเด็กไม่มีต้นทุน ทำอย่างไรให้เด็กมีต้นทุนชีวิตที่ดี หัวหน้างานของ คุณเอง คิดว่าน่าจะมีอะไรซักอย่างหนึ่งเติมเต็มน้องตรงนี้ เพราะว่าเด็ก ที่นี้เราประเมินแล้วพบว่ามีความขาดรัก ภาวะขาดรักก็คือ อาการซึมเศร้า ตาลอย กระตุ้นตัวเองกล่อมตัวเองโยกเยก บางคนก็ดูนิ่ง บางคนก็นอนกวาดสายตามองตามพัดลมจนกลายเป็นตาเขได้ ด้วยลักษณะตรงนั้นจึงระดมกันว่าเราจะทำอย่างไรดี

เมื่อมีนักศึกษาที่มาดูงาน เราจึงพูดกันว่าถ้าใครมีเวลาว่างพออย่างสม่ำเสมอแล้วก็ต่อเนื่อง สมัยก่อนเราจะทำอย่างต่อเนื่องเพราะฉะนั้นจึงมีกฎกติกาว่าคุณทำได้จริง มีเวลาดูแลใครซักคนในชีวิตจนสุดท้ายเขา

ย้ายบ้านไปเราอาจจะไปเยี่ยมเขาบ้างก็ได้หรือบางคนก็อาจจะกลับครอบครัวเดิม ครอบครัวอาจจะรับกลับไปในเวลาสั้น หรือบางคนอาจจะทำเรื่องบุตรบุญธรรมแล้วเขาไปกับครอบครัวบุญธรรม ตรงนั้นเป็นสิ่งที่เราทำแล้วตอบโจทย์ได้ เด็กมีแววตาที่ดีขึ้น รู้สึกมีคุณค่าในตัวเอง มีศักดิ์ศรี สถานสงเคราะห์จะมีแบบที่แถมมาให้แล้วจากไป เอาของมาให้ แล้วบางคนใจดีมาก ก็ต้องให้เด็กมาแบมือขอ ก็ต้องให้กับมือเด็กถึงจะรู้สึกว่าได้ให้แล้ว ซึ่งเราทำงานตรงนั้นเรารู้สึกเศร้า ไม่ใช่ไม่ดีแต่รู้สึกว่ามันลดทอนศักดิ์ศรีของเด็ก เหมือนกับว่าเด็กต้องรอถึงจะได้ ทำอย่างไรเราถึงจะทำให้คนกลุ่มนี้เห็นว่าเด็กๆ ก็มีศักดิ์ศรี โดย การให้ผ่านกิจกรรมของเขา เช่น ตอนนี้เราจะมีกิจกรรมวันจ่ายตลาด เราอาจจะสนับสนุนโดยการไปเปิดร้านให้เขา หรือแม้แต่ของบางอย่างที่จำเป็นต้องใช้ เราอาจจะให้โดยการสอบถามก็ได้ว่าเขาอยากจะได้อะไร เป็นอะไรที่รู้สึกได้ว่าเราได้ตอบโจทย์ตรงนั้น แต่ถามว่าการมีอาสาสมัครเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เงินก็ซื้อไม่ได้ ในส่วนของครูนกรู้สึกเหมือนกับเป็นอะไรที่โชคดี ตัวเองไม่ได้เป็นอาสาสมัคร แต่เป็นคนทำงานแล้วรู้สึกซึมซับป้าหลาย คนเดินทางไกลมากเลยเดินทางมาเยี่ยมน้องวันละครั้ง อาทิตย์ละครั้ง ต่อมาก็เพิ่มเป็น สองครั้งต่ออาทิตย์ บางคนอาจจะสามครั้งต่ออาทิตย์ แต่บางคนเดินทางไกลเหมือนกัน บางคนอยู่เพลินจิต หน้ามหาวิทยาลัยรามคำแหง หัวหมาก แล้วเดินทางกลับบ้านปากเกร็ดมันไกลนะคะแล้วรถก็ไม่ได้สะดวกสบาย รถก็ติด เป็นอะไรที่รู้สึกว่าคนบางคนก็ยอมสละเพื่อเด็กๆ เราใช้คำพูดว่า ชีวิตเด็กจะมีคุณค่าได้ ก็ต่อเมื่อมีคนเห็นคุณค่าของเขาแล้วเขาก็จะเห็นคุณค่าของตัวเองด้วยเหมือนกัน แต่ถ้าเมื่อไหร่ที่เราไม่เห็นคุณค่าของเขา เขาเองก็จะรู้สึกถดถอย ไม่มีตัวตนอยู่ในโลกนี้

รองศาสตราจารย์ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

แสดงว่าเริ่มต้นสหทัยมูลนิธิ ริเริ่มจากงานครอบครัวสงเคราะห์ และเข้ามาทำที่บ้านปากเกร็ด แล้วงานครอบครัวสงเคราะห์ปัจจุบันยังทำอยู่ไหมคะ

คุณจันทร์ตา แดงสมุทร : จาก สหทัยมูลนิธิ

งานครอบครัวสงเคราะห์ปัจจุบันสหทัยมูลนิธิยังทำอยู่เป็นร้อยครอบครัว แต่ก็ไม่ได้ทำง่าย ๆ เลยคะ

รองศาสตราจารย์ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ขออนุญาตถามครูนก ว่าครูนกทำงานตรงนี้นานกี่ปีแล้วคะ

คุณจันทร์ตา แดงสมุทร : จาก สหทัยมูลนิธิ

๒๑ ปีค่ะ

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรศรี งามวิทยาพงศ์
: อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ใน ๒๑ ปีนี้ ครูนกเจอคนที่ทำงานเท่าที่ฟังทำให้เกิดคำถามขึ้นมา ปกติสังคมไทยมีคำพูดบางประโยคที่ทำให้คนคิดว่าอย่าไปยุ่งกับเรื่องของชาวบ้านเขา เช่น ชูโรงไม่ใช่ อย่าเอามือไปชุกหีบ อย่าหาเหมาใส่หัว หรือคำพูดที่เกี่ยวกับเด็กเลย คือ อย่าเอาลูกเขามาเลี้ยง อย่าเอาเมียขงเขามาอม เคยถามเขาไปไหม ว่าทำไมถึงมีจิตใจที่แตกต่างจากคำบอกเล่าที่ถ่ายทอดกัน ในสังคมแบบนี้ ทำไมถึงชอบที่จะเอาลูกเขามาเลี้ยง เอาเมียขงเขามาอม เพราะอะไร

คุณจันทร์ตา แดงสมุทร : จาก สหทัยมูลนิธิ

ตรงนี้ก็ไม่อยากจะตอบเอง อย่างพี่ต้อง (อาสาสมัครสหทัยมูลนิธิ) เป็นอาสาสมัครจริงที่เข้ามาทำงานที่มูลนิธิ เคยเป็นนักศึกษารัฐศาสตร์ ไม่ได้เป็นบัณฑิตอาสาสมัครแต่ไปช่วยเลี้ยงน้อง อีกทั้งคุณแม่ของพี่ต้องไม่อยากให้มาทำอาสาสมัคร แต่พี่ต้องก็บอกว่ามาทำงานตรงนี้แล้วเหมือนกับมาเติมเต็มชีวิตของเขา เท่าที่เราคุยบางทีเราก็กอดคอกันร้องไห้ ในเรื่องบางอย่างที่เราารู้สึกว่าไม่ได้ตั้งใจที่เราอยากทำ เพราะองค์ประกอบหลายอย่างที่เราไม่สามารถทำได้ในสถานสงเคราะห์แต่เราอยากช่วยเหลือเด็กได้มากกว่านั้น เพราะฉะนั้นมันเป็นอะไรที่อาจจะตอบคำถามไม่ตรงแต่อยากจะบอกให้รู้ว่าทุกคนนั้นอยาก จะช่วยเด็ก

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ถ้าสรุป ครูนกหมายความว่า คนเรามีพื้นฐานอยากช่วยเหลือคนอื่นอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อได้มีโอกาสมาสัมผัส มาเห็น Case เห็นเรื่องราวของคนที่ถูกขังกักกว่า ก็ลืมหมดคำที่ว่าเอาลูกเขามาเลี้ยง เอาเมียขงเขามาอม เกิดความรู้สึก ปังจ๊ายความดีงามมันขึ้นมาแรงมาก

คุณจันทร์ตา แดงสมุทร : จาก สหทัยมูลนิธิ

เขารู้สึกเหมือนเป็นหน้าที่ ไม่ใช่แค่ความดีงาม อย่างเราเป็นเจ้าหน้าที่คิดแบบนั้นอาจจะได้ แต่เขาเป็นอาสาสมัครคิดถึงขนาดว่าเป็นหน้าที่ที่ตัวเองต้องรับผิดชอบต่อสังคม เรานิ่งนอนใจไม่ได้ เพราะเป็นหน้าที่ที่เราต้องรับผิดชอบต่อสังคม

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถิ์ งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ใน ๒๑ ปี ที่ทำงานมา มีจำนวนคนที่มาทำแบบนี้เพิ่มขึ้นไหมคะ

คุณจันทร์ตา แดงสมุทร : จากสหทัยมูลนิธิ

ถ้าถามว่าเพิ่มขึ้นไหม เพิ่มขึ้นคะ แต่มันก็มีกระบวนการอีก บางคนนอ้องจบ หมายถึงว่านอ้องกลับไปกับครอบครัวแล้วอาจจะมีความรู้สึกที่ลดลง (Drop) เพราะว่ารู้สึกอึดตัวแล้วก็จะหยุดไป แต่ก็จะมีรุ่นใหม่เข้ามา

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถิ์ งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

คนรุ่นใหม่เข้ามาโดยถ่ายทอดกันเองหรือมูลนิธิส่ง ต่อไม่กันคะ

คุณจันทร์ตา แดงสมุทร : จาก สหทัยมูลนิธิ

ถ้าเป็นสมัยก่อนก็จะเป็นปากต่อปาก เพราะเรายังไม่มีในเรื่องงานจิตอาสา แต่เรามีโครงการสายสัมพันธ์ซึ่งเป็นอะไรที่เล็กๆ แต่คนที่มาทำแล้วเห็นดีก็ไปบอกต่อ แล้วก็ชวนเพื่อนมาดูก่อนว่าเป็นอย่างไร ทำได้ไหม

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถิ์ งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ขออนุญาตถามต่ออีกนิดว่า แล้วถ้าเป็นปากต่อปากแล้วเค้าไปบอกอย่างไร ว่างานอาสาสมัครตรงนี้ควรทำ อะไรคือสิ่งที่เค้าไปถ่ายทอด

คุณจันทร์ตา แดงสมุทร : จากสหทัยมูลนิธิ

จุดประกายที่สำคัญ คือ ตัวเด็ก เขาก็จะเล่าว่าเด็กไม่มีใครในชีวิตเลย ดูเหมือนซึมเศร้า ถ้าเราไปช่วยเขาดูแล จะทำให้เด็กมีพลังที่จะมีชีวิตอยู่ เพราะฉะนั้นอาสาสมัครจะไปเชิญเชิญตรงนี้ซึ่งได้ผล

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถิ์ งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

งานอาสาสมัครยากขึ้น เมื่อสักครู้ฟ้งว่าอาสาสมัครเพิ่มขึ้น แต่แท้จริงแล้วสังคมมีอยู่ตัวหนึ่งที่ทำให้อาสาสมัครน้อยลง ในสหทัยมูลนิธิ กลับพบทิศทางที่แตกต่างออกไป คือ มีคนเข้ามาทำงานอาสาสมัครมากขึ้น ในแง่ของครุณก ถ้างานมันยากขึ้น แต่ทำไมอาสาสมัครถึงเพิ่มขึ้น

คุณจันทร์ตา แดงสมุทร : จากสหทัยมูลนิธิ

อย่างที่อาจารย์ศุภรัตน์ ได้กล่าวว่า สังคมเห็นเราต้องช่วยเหลือผู้อื่นมากขึ้น หลังจากนั้นก็มีเรื่องจิตอาสาเข้ามา โดยหน่วยงานสุขภาพไทยของพี่กระรอก (อาสาสมัครสหทัยมูลนิธิ) เข้ามาช่วยทำเรื่องนวด ซึ่งทำมาได้ ๔ เดือนแล้วก็เห็นการเปลี่ยนแปลงของเด็ก จึงเริ่มทำระยะยาวแล้วโดยทั่วไปเราก็อยากให้ทำในระยะยาว เพราะรู้สึกว่าคุณได้ค้นพบชีวิตตรงนั้นไป เด็กจะรู้สึกว่าคุณไม่ได้ถูกทิ้งอีกแล้ว โดยภาพรวมของเด็กกำพร้าก็คือ มีแขกเข้ามาในชีวิตแล้วก็หายไป ตรงนี้ตอบโจทย์ยาก ถ้าเป็นไปได้เราก็อยากให้มีอาสาสมัครในระยะยาวอย่างเดียว

รองศาสตราจารย์ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ขอบคุนครูนกจากสหทัยมูลนิธิคะ ต่อไปเรามาฟังในแง่ของเครือข่ายพุทธิกาซึ่งทำงานหลายด้าน มองเรื่องงานอาสาสมัครมาทำในช่วงปีหลัง เพราะฉะนั้นจะอยู่ในช่วงที่ ๕ ที่อาจารย์ศุภรัตน์ ได้พูดถึงเชิญคะ

คุณวรรณ จารุสมบุญ : จากเครือข่ายพุทธิกา

ขอบคุนอาจารย์อรศรีคะ ถ้าพูดถึงความเกี่ยวข้องกันเข้ามาเกี่ยวข้องกับงานอาสาสมัคร ๓ ยุคด้วยกัน ตั้งแต่ยุคที่อาจารย์ศุภรัตน์ เรียกว่า ยุคอาสาสมัครกับขบวนการประชาธิปไตย ซึ่งตอนนั้นตัวเองยังเป็นนักศึกษาอยู่ เพราะฉะนั้นวันนี้จะพูดใน ๒ มุมมอง คือ มุมมองส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับงานอาสาสมัคร กับอีกส่วนหนึ่งที่ได้เข้าไปทำงานกับเครือข่ายพุทธิกาและใช้งานอาสาสมัครเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่กำลังทำกับคนปัจจุบันนี้

ตอนเป็นนักศึกษา ดิฉันมีความเชื่อว่าการที่นักศึกษาได้มีโอกาสออกไปรับรู้ เรียนรู้ หรือทำความเข้าใจกับความเป็นจริงในสังคม เป็นรากฐานที่จะบ่มเพาะอุดมคติบางอย่างให้กับคนหนุ่มสาว ซึ่งดิฉันเชื่อว่าท่านอาจารย์ปวย อึ้งภากรณ์ ได้ดำริเรื่องนี้ขึ้นมาในช่วงต้นของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพราะเห็นความจำเป็นในเรื่องนี้ว่าเป็นโอกาสที่จะทำให้คนหนุ่มสาวได้มีโอกาสไปสัมผัสประสบการณ์ชีวิตจริง ไม่ได้อยู่แค่ในห้องเรียน และงานอาสาสมัครก็เป็นช่องทางหนึ่งที่สำคัญมากในขณะนั้น ตอนนั้นมีโครงการค่ายอาสาเกิดขึ้นมากมายอย่างที่อาจารย์ศุภรัตน์ได้พูดไปแล้ว ดิฉันเองก็มีส่วนเข้าไปทำกิจกรรมอาสาในช่วงนั้น และพบว่ามันเป็นโอกาสในการเรียนรู้ ซึ่งบางส่วนที่เป็น บัณฑิตอาสาสมัคร ในวันนั้นก็มิผลให้เราต้องมาทำงานในปัจจุบัน แต่ต้องยอมรับว่ากระบวนการนักศึกษากับงานอาสาสมัครเป็นสิ่งที่เข้ามาแล้วออกไป นักศึกษาเรียน 4 ปีแล้วก็จบออกไป เพราะฉะนั้นการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่มีต่อการทำงานกับประชาชนผ่านงานอาสาสมัครขาดช่วง เพราะฉะนั้นช่วงหลังในยุคที่ 3 ที่อาจารย์ศุภรัตน์ พูดไว้จึงทำให้เห็นว่ายุคหลัง เริ่มทำเลียนแบบโดยขาดความเข้าใจว่างานอาสาสมัครเป็นไปเพื่ออะไร เริ่มหาคนยากขึ้น คนเริ่มไปด้วยความรู้สึกลึก

ว่าไปเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศไปหาเพื่อนไปหาประสบการณ์ใหม่ๆ มากกว่าที่จะเข้าใจว่า เราเข้าไปเพื่อศึกษาเรียนรู้เพื่อบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ของการที่เราจะทำประโยชน์เพื่อสังคมในกลุ่มคนหนุ่มสาว

ยุคถัดมาที่อาจารย์พูดถึงเรื่อง อาสาสมัครกับทุนนิยมเป็นกระแสที่เข้ามาทำลายกระบวนการตรงนี้ไปเกือบหมด กิจกรรมนักศึกษาในยุคนั้นๆ แทบจะหาคนไม่ได้ จัดแต่ละครั้งก็ต้องพยายามอย่างมากที่จะหาคนเข้าร่วมเรียกว่าถูกกระแสบริโภคนิยมดึงไปเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เข้าใจได้ว่าคำว่าอาสาสมัครลดน้อยถอยลงไป ยกเว้นมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมที่ยังคงทำงานต่อเนื่องในพื้นที่ชนบทบางแห่ง ในยุคนั้นการเกิดขึ้นของกระแสบริโภคนิยมอย่างก้าวร้าวรุนแรงมีผลทำให้จิตสำนึกบางอย่างของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปด้วย คนคิดจะเอาแต่ได้มากขึ้น ให้ความสำคัญกับเรื่องเงิน และมีความเป็นปัจเจกสูง ครั้นจะไปนึกถึงความยากลำบากของผู้อื่นเป็นไปได้อีกยาก ก็จะมีคำพูดเยาะเย้ยที่อาจารย์ยอร์ศรีได้พูดไว้ พอจะไปชวนนักศึกษาเขา ก็จะบอกว่าไม่ใช่หน้าที่ มีหน้าที่เรียนก็เรียนไป หรือแม้กระทั่งจะไปช่วยผู้อื่นก็จะมีคำพูดว่า เอาตัวเองรอดหรือยังจะไปช่วยคนอื่น จะมีคำพูดแบบนี้ออกมาอยู่เนืองๆ ซึ่งสะท้อนว่าคนในยุคบริโภคนิยมถูกกระแสของวัตถุนิยมดึงเอาความใส่ใจไปอยู่ที่เรื่องของการทำมาหากิน ต้องดิ้นตัวเองให้สูงขึ้น ประสบความสำเร็จ มีข้าวของเงินทองที่จำทำให้ตัวเองดูทันสมัย

ในยุคนั้นทำให้ด้านหนึ่งมีองค์กรเอกชนหลายที่ ที่อยากจะพัฒนาทางเลือกให้สังคมที่จะกลับมาให้ความสำคัญกับเรื่องมิติของจิตใจ ความเอื้อเฟื้อ การแบ่งปัน น้ำจิตน้ำใจที่เราเคยมี เครือข่ายพุทธิกาก็เกิดขึ้นในช่วงปลายยุคนั้น ที่พยายามจะบอกผู้คนในสังคมว่าจริงๆ แล้วสิ่งที่สำคัญในชีวิตไม่ใช่เรื่องเงิน วัตถุ ความสะดวกสบายอย่างเดียว แต่มีเรื่องอื่นด้วยที่

เราควรจะให้ความสนใจ โดยเฉพาะการที่เราเป็นชาวพุทธ เราจะให้ความสนใจในเรื่องกระบวนการพัฒนาเรื่องจิตใจมาก การที่คนจะสามารถเอื้อเฟื้อ นึกถึงผู้อื่นมากกว่าตัวเอง มีศีลธรรม และพร้อมที่จะยื่นมือเข้าไปโอบอุ้มดูแลคนที่เดือดร้อน เป็นสิ่งที่ในศาสนาสอนมาแต่ผู้คนไม่ได้ให้ความสำคัญเรื่องนี้มากนัก เครือข่ายพุทธิกาก็เข้ามามีบทบาทในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งตอนนั้นวัตถุนิยมอย่างหนึ่งคือ มีคำสอนที่นำไปโยงกับวัตถุนิยมในทางที่ผิด ที่สอนให้คนคิดว่า ทำบุญ แล้วรวย ทำบุญมากยิ่งรวยมาก ทำบุญเพื่อหวังถูกหวย ทำบุญเพื่อหวังประสบความสำเร็จ หรืออยากจะสอบได้คะแนนดี เป็นต้น ซึ่งเป็นการบิดเบือนคำสอนที่สอนให้คนทำบุญเพื่อมุ่งหวังอะไรบางอย่าง โดยเฉพาะในเชิงวัตถุ หรือความสำเร็จเฉพาะด้าน

เครือข่ายพุทธิกาก็เข้ามาจับเรื่องของการส่งเสริมหรือประยุกต์เอาศาสนธรรมเข้ามาใช้กับคนในสังคม โดยเรามีแนวความคิดว่าสิ่งที่ทำให้คนตระหนักถึงเรื่องของบุญในมิติที่เป็นเรื่องของจิตใจ

การเอื้อเพื่อแบ่งปัน เสียสละ หรือแม้กระทั่งเป็นการลดอัตราตัวตน จะต้องทำความเข้าใจก่อนว่าสังคมมีทุนอะไรบ้าง ตอนที่เรทำงานเรื่องจิตอาสาตลาดทำบุญในยุคต้น เราสำรวจว่าคนในสังคมมีทุนอยู่ไหม ซึ่งจริงๆ ก็มีทุนอยู่ในการเอื้อเพื่อ เอื้ออาทร ยิ่งเข้าไปใน ชนบทก็จะมีแบบนี้มาก เข้ามาในเมืองก็จะน้อยลงแต่ก็ยังมียูเห็นอกเห็นใจก็มี น่าสงสารก็มี แต่สิ่งหนึ่งที่เด่นชัดมากเลย คือในเรื่องของการทำบุญ คนจะเต็มทีมาก เวลาที่จะเรียบบริจาคจะได้ง่ายมาก เพราะคนมีความคิดในเรื่องของบุญ ซึ่งมีนัยในเรื่องของการทำทานเป็นหลัก คือ การทำบุญทำทานหวังว่าจะทำให้เกิดอานิสงค์ คือ ทำให้เกิดบุญที่จะหมายถึงชาตินี้ ชาตินี้หน้าด้วย แม้ว่าบางส่วนมีความเข้าใจว่าทำบุญแล้วช่วยลดเรื่องนั้นเรื่องนี้ได้ หรือทำให้ถูกหวย แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยที่ยังเชื่อว่าการทำบุญเป็นสิ่งสำคัญ

ดิฉันเชื่อว่าสิ่งนี้เป็นทุนของคนไทย เราจึงมาคิดว่าทุนตรงนี้เราจะต่อยอดอย่างไรที่จะทำให้ไม่ถึงกับเริ่มต้นใหม่เสียทีเดียว ซึ่งในคำสอนของพระพุทธศาสนาก็พูดถึงการทำบุญที่มีอยู่อย่างน้อย ๑๐ วิธี แต่คนไทยเข้าใจว่าการทำบุญมีอยู่วิธีเดียวก็คือการให้ทาน และจะต้องทำบุญกับพระสงฆ์โดยการถวายของให้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเราพูดถึงการทำบุญทำได้หลายแบบมาก การเจริญภาวนาก็เป็นการทำบุญได้ หรือแม้กระทั่งการช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากก็เป็นการทำบุญด้วยเหมือนกัน แต่มุมแบบนี้คนส่วนใหญ่จะไม่ได้รับรู้ เราจึงเริ่มต้นจากตรงนี้ เราจะขับเคลื่อนความคิดความเข้าใจของคนในสังคมแบบใหม่ขึ้นมาเพื่อที่จะทำให้เขากลับมาเห็นความสำคัญของเรื่องด้านใน โดยเฉพาะการที่เรารู้จักเสียสละ นึกถึงผลประโยชน์ของผู้อื่นมากกว่าตัวเองก็เลยมาพลิกเอาคำว่า “บุญ” สามารถทำได้หลายแบบ และวิธีหนึ่งก็คือการทำงานช่วยเหลือผู้อื่น หรืองานจิตอาสา นั่นเอง จึงเป็นเหตุให้เราเริ่มต้นโครงการจิตอาสาตลาดทำบุญมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ – ๒๕๔๗

ในยุคแรกเราก็กึ่งแะทำงานรณรงค์ เผยแพร่ว่าการทำบุญทำได้หลายแบบ มีวิธีไหนบ้าง และการที่คุณไปช่วยเหลือผู้อื่นได้อานิสงค์มาก แต่คนก็ยังไม่ค่อยสนใจ ก็ยังคงชอบทำบุญถวายของกับพระอยู่ ทำให้เราต้องมานั่งคิดว่า การตลาดทำบุญด้วยจิตอาสาเป็นนามธรรมเกินไป เราต้องแปลงออกมาเป็นรูปธรรมให้เป็นกระบวนการที่เขาจะสามารถเข้าร่วมได้ง่าย และมีรูปธรรมชัดเจนว่าจะร่วมแบบไหนจะเป็นการตลาดทำบุญด้วยจิตอาสา จึงเป็นจุดเริ่มต้นคิดค้น โครงการที่เป็นรูปธรรมของแนวคิดนี้ซึ่งก็มีงานจิตอาสาหลายเรื่องที่เกิดขึ้นมาในช่วงนั้น เช่น การสร้างบ้านดิน การปลูกป่า การทำแนวกันไฟ การไปช่วยเหลือสุนัขแมวที่ถูกทอดทิ้ง ไปดูแลเด็กในสถานสงเคราะห์ การไปช่วยคนตาบอด รวมถึงการไปดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ตรงนี้จึงเริ่มมีรูปแบบของกิจกรรมที่จะสอดคล้องกับงานจิตอาสาให้คนในสังคมเริ่มเข้ามาสนใจ สังเกตได้จากยุคที่เราพูดถึงกระบวนการอาสาสมัครกับประชาธิปไตย เรานั้นที่จะบ่มเพาะนักศึกษาให้มาทำงานรับใช้สังคม แต่พอมายุคในช่วงหลัง เราไม่สามารถพูดถึงงานจิตอาสาในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ได้เท่าไรหรอก แต่เราสามารถที่จะเสนอแนวคิดให้เขากลับมาให้ความสำคัญกับการกลับมาดูแลชีวิตอย่างไรให้เป็นชีวิตที่เกื้อกูลตัวเอง และผู้อื่นด้วย ดิฉันคิดว่าตรงนี้เป็นความต่างอยู่บ้างเหมือนกับจุดที่เราไปทำงานเปลี่ยนไป คือ เราไม่ได้ไปเน้นที่การพัฒนาอาสาสมัครในแง่ของจำนวนคน แต่เป็นการขยายแนวความคิดอีก

รูปแบบหนึ่งเพื่อให้เขาเห็นว่างานจิตอาสาเป็นได้มากกว่าที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ ช่วงที่เราเริ่มขยับงานจิตอาสาใหม่ ๆ ทำให้มีคนสนใจเข้าร่วมจำนวนมากจนเราเริ่มสงสัยว่า ที่คนบอกกันว่า “ขบวนการอาสาสมัครได้ตายไปแล้ว” จริงหรือเปล่า” ซึ่งก็พบว่า “ไม่ใช่” การที่เราเห็นว่ามันหายไปอาจจะเป็นเพราะว่าเราไปจับเคลื่อนเฉพาะจุด เช่น นักศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน คนหนุ่มสาวเป็นส่วนใหญ่ แต่เราไม่ได้มองคนทั่ว ๆ ไปในสังคมว่าจริงแล้วเขาก็มีความสนใจในเรื่องนี้อยู่ เพียงแต่ไม่รู้ว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมกับเรื่องราวเหล่านี้ได้อย่างไร พอเราเสนอรูปแบบใหม่ เข้าไปก็มีความสนใจเข้ามามาก บางกิจกรรมถึงขั้นเต็ม ล้น รับไม่ไหว ต้องขอให้ป็นรุ่นหน้าได้ไหมหรือทำกิจกรรมอื่นได้ไหม ซึ่งสะท้อนว่ามีความสนใจที่จะเข้าร่วม เพียงแค่ ๑) ไม่รู้วิธีที่จะเข้าร่วม และ ๒) รูปแบบของงานอาสาสมัครไม่ได้มีความหลากหลายมากพอที่จะทำให้เขาเข้าร่วมตามศักยภาพและความสนใจ พอเราเปิดให้ทีมงานอาสาสมัครหลายๆ แบบ ทั้งแบบวันเดียวไปเช้าเย็นกลับ สามคืนสามวันห้าวัน หนึ่งสัปดาห์ ก็พบว่ามีความหลากหลายประเภทเข้ามา ซึ่งตรงนี้เป็นองค์ความรู้ว่า “เวลาเรามองงานอาสาสมัครว่าเป็นปฏิบัติการสังคม เราจะต้องเข้าใจคนในสังคมไทยด้วยว่า เขาคิดอย่างไรกับอาสาสมัคร รูปแบบของงานอาสาสมัครแบบไหนที่ดึงดูดใจ รวมทั้งเวลาที่เขามาทำงานอาสาสมัครแล้วเขาชอบหรือไม่ชอบอะไร” จุดไหนที่ทำให้เขากลับมาทำซ้ำ วนเวียนอยู่หลายรอบ และทำหลายด้านด้วย อะไรเป็นแรงจูงใจในคิดนึกว่าที่เครือข่ายเครือข่ายพุทธิกามาทำงานอาสาสมัครเหมือนเป็นงานวิจัย ที่เราสามารถหาคำตอบได้ว่า มีอะไรบ้างที่จะช่วยให้เราขับเคลื่อนงานอาสาสมัครในปัจจุบันให้เกิดผลได้มากกว่าที่เป็นอยู่ เราพบว่ามีความหลายเรื่องด้วยกันคือ ๑) ธรรมชาติของอาสาสมัคร เราต้องเข้าใจว่าเขาเป็นใคร ชอบอะไร ทำอะไร ๒) ลักษณะงานอาสาสมัครต้องมีความหลากหลายเพียงพอที่เขาจะสามารถเลือกที่จะเข้าร่วม ๓) การพัฒนาอาสาสมัครต้องทำควบคู่ไปกับการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ⁶ ตรงนี้สำคัญมาก ถ้าเราคิดเพียงแค่ว่าจะจัดกิจกรรมอาสาสมัครแล้วได้คนมาเข้าร่วมแล้ว ทำเสร็จก็จบ มันก็จะหายไปเหมือนคลื่นกระทบฝั่งแล้วก็หายไป พอเราจะทำกิจกรรมครั้งต่อไปเราก็รีบประชาสัมพันธ์ให้ได้คนมาแล้วก็จบไป มันก็จะเป็นอย่างนี้วนเวียน มันไม่สามารถต่อยอดงานอาสาสมัครให้เป็นกระแสหรือกระบวนการที่จะมีผลต่อสังคมโดยรวมได้ ถ้าเราขาดสองเรื่องนี้คือ กระบวนการพัฒนาอาสาสมัครและการบริหารจัดการที่ดี “กระบวนการพัฒนาอาสาสมัครนั้นไม่ใช่แค่ให้อาสาสมัครมีทักษะที่จะเข้าไปทำงานอาสาสมัครเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ต้องสามารถส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับอาสาสมัครด้วย” จุดที่ขาดอยู่ตรงนี้ หลายคนบอกว่าการไปทำงานอาสาสมัครก็ดีนะ เพียงแต่ไม่มีเวลา มีข้อแม้ตลอด นั่นเพราะเขามองไม่เห็นว่าการอาสาสมัคร ตรงนั้น มีผลอะไรต่อตัวเขาบ้าง แต่ถ้าเราสามารถทำให้เขาเห็นได้ว่ากระบวนการที่เขาไปทำงานอาสาสมัครนั้นจะเชื่อมโยงกับการพัฒนา จะทำให้สิ่งที่เขาทำมีความหมายมากขึ้น อาสาสมัครหลายคนก็ออกไปทำงานแล้วบอกว่าที่กลับมาทำซ้ำและทำอย่างต่อเนื่องเพราะพบว่างานอาสาสมัครเปลี่ยนแปลงบางอย่างในตัวเขา สิ่งนี้เกิดจากกระบวนการที่เราตั้งใจให้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นเดิมทีที่เราเคยทำ คือ ส่งอาสาสมัครไปทำงานเสร็จจบ

⁶ ข้อค้นพบของเครือข่ายพุทธิกาทิศทางนำร่องเรื่องงานอาสาสมัครยุคแรก ๆ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๘

แล้วก็เลิกกัน เราก็ได้เปลี่ยนใหม่ ตั้งแต่ก่อนออกไปทำงานเราก็ชวนอาสาสมัครมาคุยกันก่อน ว่าอะไรเป็นสาเหตุให้เขามา อะไรทำให้เขาอยากมา เขาคิดอย่างไร เขาชอบอะไร อะไรที่เป็นความใฝ่ฝันของเขา และ เขาคิดว่าเขาอยากเห็นงานอาสาสมัครเป็นแบบไหน คุยกันก่อน และเมื่อลงไปทำเสร็จแล้วก็มาคุยกันอีก มานั่งถอดบทเรียนว่า ที่ไปทำแล้ว เขาเห็นอะไรบ้าง เห็นอะไรที่เป็นประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมายที่เขาไปทำงาน เห็นอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อตัวเขา รวมถึงว่าประโยชน์นี้จะสามารถเกื้อกูลสังคม ที่ขยายไปมากกว่านี้ได้อย่างไร หลายคนเห็นการเปลี่ยนแปลงมาก เช่น ใจเย็นลง เข้ากับคนอื่นได้ง่าย รู้สึกเข้าใจทุกข์ที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น หรือ รู้สึกว่าคุณค่าบางอย่างมันเปลี่ยนไป คุณค่าที่ทำงานเอาขึ้นเงินเดือน เอาเงินทอง ตำแหน่ง ชื่อเสียงเริ่มเปลี่ยน มองว่ามันไม่จำเป็นเพราะความสุขไม่ได้อยู่ตรงนั้นแล้ว เรามาทำงานอะไรที่จริงใจใจให้เรามีความสุขดีกว่า เพราะการให้ความสุขก็มีโอกาสได้รับความสุขกลับมาด้วยเหมือนกัน อาสาสมัครหลายคนเริ่มติดใจเพราะเขาเห็นตรงนี้ มันก็เป็นตัวชี้ขาดที่ทำให้เขานำไปบอกต่อ ว่าเขาทำงานอาสาสมัครแล้วเขาได้อะไร ซึ่งของครูเองก็เคยได้ไปฟังด้วยเหมือนกัน อาสาสมัครหลายคนพูดไปตาเป็นประกายไป การสื่อสารเรื่องนี้ให้คนอื่นฟังอาจจะรู้สึกได้ว่าเป็นสิ่งดี จึงอยากเข้าร่วม เพราะฉะนั้นการที่คนเคยทำจริงและมีประสบการณ์ตรงในเรื่องนั้น พอไปสื่อสารเอง มันมีพลังมาก ก็เลยทำให้มีคนอยากเข้าร่วมกิจกรรมนี้อย่างต่อเนื่อง จึงคิดว่าถ้าเราจะทำงานอาสาสมัคร กระบวนการพัฒนาอาสาสมัครขาดไม่ได้ รวมไปถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับตัวอาสาสมัครเองและระหว่างอาสาสมัครด้วย

อีกเรื่องหนึ่ง คือ การบริหารจัดการ องค์กรไหนที่การบริหารจัดการไม่ดี อาสาสมัครก็จะผิดหวังกลับไป เพราะเหมือนเขาตั้งใจดีมาก แต่สิ่งที่ไปเจอไม่ได้ตั้งใจ และรู้สึกว่ามันเสียเวลา เสียโอกาสทำอย่างอื่น เลยไม่ค่อยมีความสุข มากนัก แต่ถ้าองค์กรไหนมีการบริหารจัดการที่ดี จะหนุนเสริมให้แต่ละพลังมากอดเกี้ยวร้อยรัดกัน บางคนอาจจะไม่เก่งเรื่องนี้แต่ว่าพอมีการบริหารจัดการที่ดีแล้วจะเชื่อมโยงกัน และเกิดการเกื้อหนุนกันแล้วเกิดพลัง รวมถึงการที่เขาจะได้รับข้อมูลข่าวสารตลอดการทำงานว่าพอเขาทำเสร็จแล้วกลับมามีใครทำอะไรต่อไป เขาอยากรู้ว่าตรงนั้น ตรงนี้มีอีกไหมเพราะเขาอยากเข้าร่วม ต้องมีการสื่อสารตรงนี้ เรื่องของระบบฐานข้อมูลก็สำคัญโดยเฉพาะยุคของ Social Network ในปัจจุบัน ยิ่งถ้าเขารู้ว่ามีที่ไหน สำคัญมากเลย

ประเด็นสุดท้ายที่จะกล่าวถึง คือ อนาคตของงานอาสาสมัครที่มีโอกาสรออยู่ เครือข่ายพุทธิกาเห็นว่า การที่จะทำให้เป็นปฏิบัติการทางสังคมได้คือ ๑) ต้องทำให้ต่อเนื่อง ถ้าทำ ๆ หยุดๆ เพราะถ้าอยากทำก็ทำ ไม่อยากทำก็ไม่ทำ มีทุนก็ทำ ไม่มีทุนก็ไม่ทำ ก็จะไม่มีความยั่งยืน เพราะการทำให้ต่อเนื่องจะเกิดความลึกซึ้ง และเข้าใจมากขึ้นด้วย ฉะนั้น “การจะเป็นปฏิบัติการทางสังคมได้ต้องมีความต่อเนื่อง” ๒) ต้องพลิกแพลงให้เข้ากับยุคสมัยและกลุ่มเป้าหมาย เช่น ตอนนี้มีเรื่อง CSR เข้ามา เราจะเอาเรื่องนี้เข้าไปผนวกกับการพัฒนาคนขององค์กรในเรื่องของ CSR อย่างไรที่ไม่ใช่แค่การพัฒนาภาพลักษณ์องค์กรอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของการพัฒนาคนด้วย องค์กรหลายแห่งสะท้อนว่าการส่งคนเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาแล้วความสัมพันธ์ในหน่วยงานดีขึ้นมาก คุยกันรู้เรื่องมากขึ้น ไม่ตัดสิน รับฟังกันดี อันนี้เป็นผลมาจากการทำกิจกรรมจิตอาสาที่

ต่อภาคธุรกิจ ถ้าเราเห็นว่าสิ่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจะช่วยทำให้เห็นทิศทางไปสู่อนาคต โดยเราต้องพัฒนากระบวนการอาสาสมัครให้ตอบโจทย์ของคนในสังคมเพิ่มมากขึ้น กลุ่มหนุ่มสาวพวกไหน องค์กรธุรกิจแบบไหน หรือแม้กระทั่งภาคประชาสังคม ชาวบ้านหลายคนเริ่มมีเวลา งานอาสาสมัครแบบไหนที่ตอบโจทย์ ตรงนี้เป็นสิ่งที่คนทำงานอาสาสมัครในปัจจุบันต้องใส่ใจ

นอกจากความต่อเนื่องของกระบวนการที่เราต้องคิดค้นเพื่อให้ตอบโจทย์ของคนในยุคสมัยปัจจุบัน และอนาคตแล้ว เรื่องการรวบรวมองค์ความรู้ก็มีความสำคัญมาก ตอนนี้ถ้าไปดูในเว็บไซต์ เรามีข้อมูลในเรื่องของอาสาสมัครน้อยมาก เพราะฉะนั้นเวลาที่เจอสถานการณ์วิกฤต รัฐจะมั่งงุมมั่งงาหาราชัดเจนมากเลย เพราะไม่รู้จะไปเชื่อมโยงกับใคร เพราะเราไม่มีฐานทรัพยากรเรื่องนี้อย่างชัดเจน รวมทั้งเราไม่มีข้อมูลที่คนจะสามารถเข้าถึงได้ง่าย ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง

สุดท้ายที่คิดว่าสำคัญ คือ เราจะต้องเปลี่ยนแนวคิด (Concept) ของการทำงานอาสาสมัครด้วย จากเดิมที่เรามุ่งเน้นไปที่ประโยชน์เพื่อสังคมอย่างเดียว เราจะต้องขยายมิติของงานอาสาสมัครให้ครอบคลุมเรื่องของการพัฒนาหรือการฝึกฝนพัฒนามิติทางด้านจิตวิญญาณของงานอาสาสมัครด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้คือ มูลนิธิพุทธฉือจี้ ประเทศไต้หวัน ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการฝึกตนมาก เพราะการฝึกตนเป็นการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความดีงาม ฉะนั้นถ้ามีเมล็ดพันธุ์ตรงนี้แล้วเราควรมีการบริหารจัดการที่ดี งานอาสาสมัครที่ให้คนเข้าไปทำก็จะยิ่งเสริมพลังกัน แต่ถ้าเราไม่ใส่ใจเมล็ดพันธุ์ข้างใน ถึงจุดหนึ่งคนก็จะไม่มีแรง ทำ ไปแล้วเริ่มรู้สึกว้าวมืดมนไม่ใช่ว่าของคนคนเดียว ทำไปแล้วเห็นผลน้อย ทำไมเราต้องมาเหนื่อยด้วย ถ้ามันไม่ได้เข้ามาหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณข้างในแล้ว “ทำไปซักพักคนจะเริ่มอ่อนแรง เหนื่อยถ้าขบวนการก็จะล้มระเนระนาดไป แล้วก็รอว่าเมื่อไหร่มันจะฟื้นขึ้นมาอีก” เพราะจริงแล้วต้องกลับมาทำสองด้านนี้ให้เป็นปฏิบัติการทางสังคมด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งต้องทำให้เป็นกระบวนการพัฒนาด้านในของมนุษย์ด้วย บ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ให้เติบโตงอกงามไปพร้อมกัน

ส่วนเรื่องของสังคมคิดว่า ในสถานะของสถาบันการศึกษาจะต้องมานั่งพิจารณาเรื่องนี้ว่าปัจจุบันนี้เราทำอะไรอยู่แค่ไหน อาจจะตามไม่ทันสังคมมากนัก ยิ่งโดยเฉพาะทางสำนักบัณฑิตอาสาสมัครส่งนักศึกษาเข้าไปในชนบท ดิฉันเห็นใจบัณฑิตอาสาสมัครมากเลย แม้กระทั่งนักศึกษาที่ไปออกค่ายปัจจุบันนี้มักบอกว่า ไม่รู้ว่าปัญหาของชนบทอยู่ตรงไหนมันไม่เหมือนเมื่อก่อน พอเดินเข้าไปในหมู่บ้านก็เห็นความขาดแคลน ความยากไร้ ความทุกข์ หนี้สิน ทุกอย่างปรากฏอยู่ตรงหน้า (ไม่ต้องพยายามคนก็เห็น) แต่ทุกวันนี้พอเข้าไปในหมู่บ้านเจอ जानดาวเทียม เจอคนดั่งวงกนเหล้า เจอวงหอย เด็กแว้นซ์ แล้วปัญหามันอยู่ตรงไหนไปไม่ถูก ดิฉันจึงคิดว่า หน่วยงานที่ผลิตอาสาสมัครต้องช่วยอาสาสมัคร รุ่นใหม่ๆ เหมือนกันเพื่อให้บัณฑิตอาสาสมัครมีภูมิคุ้มกัน จะต้องมามีเครื่องมือเข้าไปทำงานกับชุมชนอย่างไร ให้บัณฑิตอาสาสมัคร เป็นส่วนหนึ่งที่จะสร้างพื้นที่การทำงานเชิงสังคมแบบใหม่ขึ้นมาในชุมชน คงไม่ใช่แค่เรียกร้องให้บัณฑิตอาสาสมัครมีจิตสำนึก แล้วคุณไปหาทางเอาเองนะ ซึ่งปัจจุบันนี้ทำยากมากเพราะชนบทมีความซับซ้อนมาก รวมถึงตอนนี้มีเรื่องของการเมืองเข้ามาเยอะ เราจะต้องให้ปฏิบัติการทางสังคมทางด้านอาสาสมัครเข้าไปตอบ

โจทย์เรื่องการเมืองด้วย ไม่ใช่บอกว่าอย่าไปยุ่งเลยเรื่องเหลือง/แดง ยุ่งแล้วมันขัดแย้งกันเปล่า ๆ แต่ถ้าถามว่า รากเหง้ามันคืออะไร คงปฏิเสธไม่ได้ว่ามันเป็นความเหลื่อมล้ำทางสังคม คนทุกชั้นจำนวนมากเข้าไม่ถึง ทรัพยากร และคนเหล่านั้นไม่ได้มีใครรับฟัง ไม่มีใครไปรับรู้เลย ไม่เหมือนสมัยก่อนที่เรามีขบวนการ นักศึกษามากมายแล้วไปรับรู้รับฟัง ปัจจุบันกระบวนการพวกนี้หายไปมาก นักศึกษาก็ไปออกค่ายก็ไม่ว่าจะไปฟังอะไรเพราะดูเหมือนเขาก็ไม่มีปัญหา มันเลยยากมาก แต่พอเรามีการเชื่อมโยงงานอาสาสมัครเหล่านี้ เข้าไปจะช่วยเปิดพื้นที่ให้คนในสังคมได้ยืนกันและกันมากยิ่งขึ้น จะทำให้ความทุกข์ยากของชาวบ้านมีที่ ระบายออก รวมถึงพอเห็นช่องทางที่คนหนุ่มสาวหรือคนในสังคมเมืองจะเข้าไปมีส่วนร่วมเกื้อกูลคนที่กำลัง เดือดร้อนได้อย่างไร นอกจากแค่นี้หา คำว่าเรื่องปิดถนนทำให้วุ่นวาย คงจะต้องมีอะไรที่มากกว่านั้น ขอบคุณค่ะ

รองศาสตราจารย์ ดร.อรศรี งามวิทย์พงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ขอบคุณค่ะ ตอนนี้เครือข่ายพุทธิกา กำลังเตรียมจะทำเรื่อง เครือข่ายรับฟังใช้ไหมคะ ที่จะลงชนบท รับฟังเรื่องราวของคนที่ด้อยโอกาส ช่วยทำให้เรามองภาพได้ชัดเจนขึ้นมาอีกว่า งานอาสาสมัครก็มีช่วงเฟื่องฟู และหดหาย แล้วก็พอมาทำงานอาสาสมัครในเครือข่ายพุทธิกา พบเหมือนกับที่วิทยากรทั้งสองท่านได้พูด มาแล้ว ว่าสังคมไทยมีทุนในเรื่องของศาสนาอยู่ คนไทยยังมีความเมตตา กรุณา เช่น กรณีของครูนก ที่งาน เพิ่มขึ้นเรื่อยอย่างต่อเนื่อง เพราะว่างานอาสาสมัครนั้น เข้าไปเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของชีวิตผู้คนที่เรา มีความทุกข์ แล้วเราเห็นเขาดีขึ้นจากคุณค่าของงานที่เราลงไปทำ งานตรงนี้ก็เลยไม่แฟบ แต่งานอื่นก็แฟบไป จริง แล้วก็กลับขึ้นมาอีกครั้ง

คุณวรรณ ก็ถอดบทเรียนสั้นๆ ให้เราฟังว่างานของเครือข่ายพุทธิกาได้บทเรียนสำคัญที่เรียนรู้จาก การทำงาน คือ งานอาสาสมัครจะต้องมีเงื่อนไขที่สอดคล้องกับคนที่ทำงานอาสาสมัคร ลักษณะนี้เราคง ไม่ได้มองไปที่นักศึกษาแต่มองไปที่คนที่เป็นแม่บ้าน เพราะแม่บ้านจะว่างอยู่บ้าน ไม่รู้จะทำอะไร สมัครไป นวดเด็กหรือเรื่องอื่น หรือว่าเด็กวัยรุ่น ตอนนี้เราสร้างความหลากหลายของงานอาสาสมัครเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้นงานในอนาคต หรืองานที่ทำอยู่ปัจจุบันต้องตอบโจทย์เรื่องความหลากหลายของชีวิตผู้คนที่ มีอาชีพ การงานที่แตกต่างกัน อย่างเช่น การนวดเด็กไม่สามารถไปแล้วค้นพบความสำเร็จของงานอาสาสมัคร ได้ ยกเว้นในกรณีเด็กพิการ หรือเด็กออทิสติก ที่เราไปนวดเค้าจนอาการดีขึ้น และงานอาสาสมัครต้องมี ลักษณะเป็นกระบวนการพัฒนาอาสาสมัคร ต้องเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่ไม่ใช่การทำคนเดียว CSR ถ้าจะ ทำก็ต้องทำเป็นโครงการ ๕ -๑๐ ปี ทำเป็นแผนระยะยาวที่บริษัทต้องทำต่อเนื่องและต้องมีการบริหารจัดการ ที่ดี อีกเรื่องที่ได้จากเครือข่ายพุทธิกา คือ งานอาสาสมัครได้เปิดระบบคุณค่าบางอย่าง แต่เดิมคนใน สังคมทุนนิยมเชื่อว่าคุณค่าของตัวเองของปัจเจกบุคคลจะได้ก็ต่อจากรายได้ ต้องผิวขาว ต้องเก่ง ต้องจบ มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง แต่งานอาสาสมัครทำให้มนุษย์หรือปัจเจกบุคคลได้ค้นพบคุณค่าบางอย่างที่ทำให้ ความสุขโดยไม่ต้องไปดิ้นรน แข่งชิง เกลียดชังกัน เพราะฉะนั้นทำอย่างไรเราจะสามารถขยายคุณค่าตรงนี้

ให้มากขึ้น เมื่อไหร่ที่มันมากขึ้นคนที่ตกเป็นเหยื่อการครอบงำของระบบทุนนิยม (ที่กรอกหูซ้ำตลอดเวลา ต้องรวย ต้องเก่ง ต้องดี) ก็จะพบคุณค่าในชีวิต ที่มีความสุข และเขาก็สามารถช่วยเหลือคนอื่นได้ต่อไป เราลองมาดูที่อาจารย์ ดร.นรเศรษฐ์ พิสิฐพันธ์พร ขอเชิญคะ

อาจารย์ ดร.นรเศรษฐ์ พิสิฐพันธ์พร : อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

สวัสดิ์ท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน แต่ละท่านที่มาในวันนี้ล้วนเป็นผู้มีประสบการณ์ แต่ละคนในชีวิตก็ทำงานอาสาสมัครอยู่ในตัว เพราะว่างานอาสาสมัครแปลว่า “เลือก” ครับ คือ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร ได้จัดสัมมนา ได้เชิญอาจารย์ สุกฤษณ์ ศิวัณณ์ มาพูดเรื่องงานอาสาสมัคร ได้มีเพื่อนผมถามอาจารย์ว่า อาสาสมัครแปลว่าอะไร อาจารย์บอกว่าอาสาสมัครแปลว่า “เลือก” ก็คือไปเลือกเรื่องของคนอื่น ถ้าไม่เลือกเรื่องคนอื่น ก็ไม่ใช้งานอาสาสมัคร ก็อยู่บ้าน หุงข้าว เลี้ยงแมว เลี้ยงสุนัขไปวัน ๆ หนึ่ง แล้วรอไปสู่ปรโลก

สังคมไทยมีคำว่าอาสาสมัครโดยตลอดไม่ใช่คำใหม่ เราจะเห็นได้ว่ามีคนชื่อ นายสมัคร คุณหญิงสมัคร ดร.สมัคร เขอะเขะเลย แต่ที่น่าสนใจ คือ ไม่ค่อยมีคนชื่อ นายอาสา นางสาวอาสา คุณหญิงอาสา แสดงว่าในสังคมไทยคิดถึงเรื่องอาสาว่าห่างไกลตัวเอง เพราะสังคมไทยในอดีตคิดว่าเรื่องอาสาเป็นเรื่องของราชการ เพราะประชาชน ราษฎรทั่วไป ปีหนึ่ง หกเดือน ต้องไปเกณฑ์แรงงาน จนกระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์จึงลดลงมาเป็น ๓-๔ เดือน งานทั้งหมดไม่ต้องไปเลือก เพราะทางราชการเขาจัดการ เราจะพบว่ามีคำไทยอยู่คำหนึ่ง คือ อาสาเจ้าจนตัวตาย อาสาขายเพียงพอแรง คือ คนไทยมีคำว่าอาสามานานแล้ว ที่สำคัญก็คือว่าในสมัยอยุธยามีกรมอยู่ ๒ กรม ชื่อว่า กรมอาสาญี่ปุ่น และกรมอาสาจาม คืออาสารุ่นแรกของ South-East Asia อาสาทั้งสองเป็นกระบวนการจัดตั้งของราชการ กรมอาสาจามมีหน้าที่แต่งตัวเดินขบวน มีหน้าที่ทางทหารเรือ พอถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ปี ๒๔๖๑ มีคำว่ากองอาสาสมัคร กองทหารอาสาสมัคร เมื่อประเทศไทยส่งทหาร ๑,๒๐๐ คน ไปช่วยร่วมรบในทวีปยุโรป แต่ไปถึงแล้วเขารบเสร็จแล้ว แต่ชื่อว่ากองทหารอาสาที่คูมิเกียรดิศ เป็น Volunteer และในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ผมได้รู้จักพี่เดช^๗ ว่ามีคำว่า อาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย โดยท่านแรกที่ใช้คำนี้ คือ หม่อมราชวงศ์เจตจันทร์ ประวิตร

ในเวลาใกล้เคียงกัน (พ.ศ. ๒๕๑๑) คำว่า “อาสาสมัครสหประชาชาติ” ได้เกิดขึ้น และที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (พ.ศ. ๒๕๑๒) ได้จัดตั้ง “โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร” เป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่เกิดอาสาสมัครที่เป็นบัณฑิตขึ้นมา ไม่ใช่อาสาจามหรืออาสาญี่ปุ่นอีกแล้ว เป็นบัณฑิตอาสาสมัคร และเปิดมิติใหม่ขึ้นมาว่า เรื่องอาสาสมัครไม่ใช่อาสาสมัครอานาตามมีตามเกิด ต้องมีการเรียนการสอน ทำเป็นหลักสูตรให้ทั้งอาจารย์และนักศึกษาไปเรียนหลักสูตรว่าด้วยเรื่องอาสาสมัครด้วยกัน และใน พ.ศ. ๒๕๒๓ เกิดโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมขึ้น และต่อมาอาสาสมัครเพื่อสังคมก็

^๗ นายเดช พุ่มคชา, บัณฑิตอาสาสมัคร รุ่นที่ ๓ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กลายเป็นมูลนิธิ และมีการตั้งมูลนิธิเกี่ยวกับงานอาสาสมัครมากมาย ในปี ๒๕๒๘ เหตุการณ์บ้านเมืองไม่ค่อยดี สงครามเวียดนามยุติลง มีปัญหาผู้ก่อการร้าย จึงได้มีการจัดตั้ง “ไทยอาสาสมัครป้องกันตนเอง” คือ มีหน้าที่ด้านความปลอดภัยเรื่องชายแดนเรื่องหมู่บ้าน ควบคุมกับการมีไทยอาสาสมัครป้องกันตนเองในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๕ มีคำว่า ครูอาสาสมัคร ครูบ่นคอยเริ่มมาแล้ว ในปี ๒๕๔๓ ก็มีเครือข่ายพุทธิกา ที่ไม่ใช่ชื่อว่าอาสาสมัครเพื่อศาสนา แต่เป็นองค์กรพิเศษไม่ใช่คำว่าอาสาสมัคร ปี ๒๕๔๗ มีภัยคุกคามที่น่ากลัวคนตายไปเยอะ จึงเกิดเครือข่ายจิตอาสา คำว่าจิตอาสาเป็นคำใหม่ขึ้นมาของจิตใจอาสาสมัคร เกิดเครือข่ายเมื่อปี ๒๕๔๗ และพอปี ๒๕๕๒ เกิดเครือข่ายอาสาสมัครนกกกกฎหมาย คืออาสาสมัครเริ่ม เข้ามา

ในปี ๒๕๕๔ นี้ที่อาจารย์สุภรัตน์ได้กรุณาฉายเรื่องสึนามิที่ญี่ปุ่น ผมคิดว่าในอนาคตงานอาสาสมัครมีแนวโน้มที่จะมีอาสาสมัครเกิดขึ้นอีกก็เพราะมีภัยคุกคามมากขึ้น ส่วนสังคมไทยก็ไม่เคยว่างเว้นจากคำว่าอาสา คือมีมาตลอดตั้งแต่สมัยอยุธยาได้มาถึงปัจจุบัน ปัญหา คือ ทำไมถึงมีงานอาสาสมัคร ตัวอย่างเช่นช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา กองทหารต่างชาติเข้ามาโจมตีหมู่บ้าน ชาวบ้านบางระจัน ที่สิงห์บุรีได้รวมตัวกัน เขาไม่เรียกตัวเองว่าอาสาสมัครป้องกันภัย แต่สามารถต่อสู้กับภัยคุกคามได้แล้วก็จบไปพร้อมกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ เขาไม่เคยเรียกว่าอาสาสมัครป้องกันตนเอง แต่รู้ว่าเป็นนายทองเหม็น นายทองอยู่ ขุนสัน ยังมีชื่ออยู่ แสดงให้เห็นว่าเมื่อภัยพิบัติคุกคามคนจะรวมกันต่อสู้ และอีกกรณีหนึ่งคือสมัยปี ๒๕๔๐ ประเทศไทยตกอยู่ในสถานการณ์คับขันก็มีหน่วยงานหนึ่งทำงานอยู่ใต้ดิน ชื่อว่า ขบวนการเสรีไทย เป็นงานอาสาสมัครอย่างหนึ่งที่ทำเพื่อประเทศ พอภัยคุกคามมาก็ตั้งหน่วยงานแบบนี้แม้ไม่เรียกว่าอาสาสมัครเพื่อรักษาดินแดนไทย เขาตั้งชื่ออะไรก็ตาม เขาไม่ได้ตั้งชื่อว่าอาสาสมัคร คือเป็นงานเสี่ยงเพื่อให้บ้านเมืองผ่านวิกฤตไปบ้านเมืองร่มเย็น สงบสุข เขาไม่เรียกชื่ออาสาสมัครแต่มีกิจกรรมแบบนี้อยู่ อาจจะมองว่าอาสาสมัครในสังคมไทยที่จะเรียกว่าอาสาสมัครหรือไม่ก็ตาม มีสิ่งที่เรียกว่าอาสาสมัครเพื่อคนอื่น เสี่ยงเรื่องคนอื่นเมื่อมีภัยมาคุกคาม ภัยสงครามหรือภัยจากศัตรูที่จะมาคุกคามชีวิต แต่อีกมิติหนึ่ง คือ ไม่ใช่เรื่องของตัวเอง ไม่ใช่เรื่องเพื่อปกป้องตนเองแต่คิดไปถึงผู้อื่น เป็นมิติใหม่ คืออาสาสมัครที่ช่วยเหลือคนอื่น เช่น อาสาสมัครนกกกกฎหมาย ไม่เพื่อนนกกกกฎหมายแต่เป็นการที่นกกกกฎหมายจะไปช่วยเหลือผู้อื่นที่เขาได้รับความยากลำบาก เป็นอาสาสมัครมิติใหม่ ไม่จำเป็นต้องมีภัยคุกคามนกกกกฎหมายแล้วถึงทำแต่คิดเพื่อคนอื่น

คำขอดคิดว่า อาสา อาสาสมัคร จิตอาสา Volunteer ก็แล้วแต่ มีข้อสังเกตว่า บางทีชื่อเรียกว่า อาสาสมัคร แต่การกระทำไม่ใช่อาสาสมัคร จะเป็นธุรกิจอะไรก็แล้วแต่หลักเกณฑ์ คือเขาไปเลือกเรื่องคนอื่นหรือเปล่า ใครได้ ใครเสีย ถ้าทำเพื่อคนอื่น เขาอาจจะไม่ได้ชื่ออาสาสมัครแบบชาวบ้านบางระจันเป็นเรื่องของบ้านเมือง หรือเสรีไทยก็เรื่องคนอื่น ที่ไม่ใช่ชื่อเรียกอาสาสมัครแต่ทำงานอาสาสมัคร ผมคิดว่าคำว่า “จิตอาสา หรือ อาสาสมัคร” เป็นชื่อลวง หรือเป็นวาทกรรมที่จะเรียกอะไรก็แล้วแต่ ต้องดูพฤติกรรมว่าแท้จริงแล้วคุณได้ทำอะไร คุณใช้ชื่อนี้ยังงัย บางทีชื่อสวยหรูเพราะจะได้ไม่ต้องเสียภาษีหรือเปล่า หรือเพราะจะดึงดูดว่าฉันก็เป็นคนหนึ่งที่มี ตรงนี้เป็นเรื่องที่ผมตั้งข้อสังเกตครับ

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับอาสาสมัครในอนาคต เราจะทำงานอาสาสมัครแบบอนาถาตามขณการ หรือเป็นงานอาสาสมัครที่มีการจัดการที่ดี คือ ต้องมีการจัดการ (ประการแรก) ผมคิดว่าความรู้เรื่องงานอาสาสมัครจะต้องมีบรรจุในวิชาหน้าที่พลเมือง หรือต้องมีในหลักสูตรอบรมระดับพื้นฐานของคนที่จะแต่งงานเป็นบิดามารดา ผมยกตัวอย่างเช่น นิทานเรื่องหนูที่คุยกันว่าแมวมามากความจะให้หนูตัวไหนเอากระดิ่งไปแขวนคอแมว ปรากฏว่าอาสาสมัครแบบนี้ไม่เกิดเพราะทุกคนกลัวตาย ไม่เหมือนชาวบ้านบางระจันที่ยอมสู้จนตัวตาย นิทานบางเรื่องที่เราว่า มีลุงโง่คนหนึ่งเห็นชาวบ้านต้องเดินอ้อมภูเขา เลยจัดการทำทางให้คนผ่าน ไม่เคยมีรัฐบาลชุดไหนมาสั่งให้ลุงไปตัดภูเขาทำทาง แต่ลุงแกเป็นอาสาสมัครที่อยากสงเคราะห์คนอื่น หรือนิทานของจีนที่มีชาวบ้านมาดักน้ำที่บ่อแล้วแล้วทะเลาะแย่งน้ำกัน มีคนหนึ่งแอบไปตักน้ำใส่ถังรอไว้ก่อนตอนดึก พอตื่นเข้ามาทุกคนมาถึงก็ไม่ต้องแย่งน้ำกันเอาน้ำกลับบ้านไปได้เลย ก็เกิดพลังใจให้คนร่วมมือกัน ก็เป็นการเลือกเรื่องของคนอื่นทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเรื่องการอบรมความรู้เรื่องอาสาสมัครจะต้องมีอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอน จะทำตามขณการไม่ได้

ประการที่สอง ในระดับปัจเจก พอทำไปทำมาเบตเตอร์มันอ่อน ชาร์ตไม่ได้เพราะไม่มีที่ชาร์ต ผมคิดว่าการใช้ชีวิตของคนทำงานอิสระจะต้องมีลักษณะที่พิเศษบางอย่าง ไม่ใช่ทุกคนจะมาทำงานอาสาสมัครได้มันต้องมีเงื่อนไข เช่น ถ้าเป็นหมอจะไปผ่าตัด เมื่อคืนไปดืมเหล้าผ่าตัดไม่ได้หรือกรับ เพราะฉะนั้นคนทำงานอาสาสมัครถ้าจะให้ยั่งยืนจะต้องมีจิตใจที่เป็นอิสระ อิสระไม่ใช่หมายถึงว่าเค้าไม่ต้องมีสามี ภรรยา หมายถึง อย่างน้อยจิตใจจะต้องไม่มีความวิตกกังวลกับปัจจัยยั่วชวนต่างๆ อามิสสินจ้าง ชื่อเสียง เช่น มาเป็นทนายให้ผมเรื่องค้ำมนุษย์ ผมให้คุณชั่วโมงละ ๘๐๐ บาท ไหวไหม หรือถ้าผมช่วยคุณแล้วคุณช่วยออกไปรับรองให้ผมด้วย แบบนี้ไม่ไหว มันไม่ยั่งยืน

ประการที่สาม คนที่ทำงานอาสาสมัครจะต้องมีจิตใจเมตตา ในความคิดของคนไทยเมตตาเป็นธรรมคำจุนโลก แต่ถ้าเราคิดว่าต้องมีเมตตาเต็มเปี่ยมก่อนแล้วถึงจะไปช่วยคนก็ไม่ใช่วิธีแบบนั้น งานอาสาสมัครเป็นกิจกรรมที่บ่มเพาะให้คนยังมีความเมตตา เมตตาน้อยแต่ทำงานอาสาสมัครมากก็ได้เรียนรู้ ทำให้เมตตามากขึ้น งานเมตตาเป็นเครื่องมือที่อบรมให้คนได้รู้ ทำงานอาสาสมัครไปคนจะมีจิตใจเมตตาขึ้น จิตใจเมตตาขึ้นทำงานอาสาสมัครมากขึ้น คนที่ทำงานอาสาสมัครจะต้องมีสิ่งที่เกื้อกูล

กล่าวโดยสรุป คือ อาสาสมัครในสังคมไทย คำว่า “อาสา” มีมานานแล้วแต่โดยทั่วไปในอดีตเป็นเรื่องของทางการจนกระทั่งเมื่อบ้านเมืองเจริญมากขึ้น คนเริ่มมีความคิดว่าไม่ใช่ทำงานเพื่อภัยคุกคามแล้วแต่เป็นการทำเพื่อคนอื่น และนำไปสู่งานอาสาสมัครที่เกิดขึ้นและรูปธรรมที่ชัดเจน คือ อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ เป็นต้นคิดว่า ต้องมีการอบรมสั่งสอนเรื่องนี้ จึงเกิดโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร และเกี่ยวโยงไปถึงมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ที่ จ.ชัยนาท เพราะฉะนั้นที่มาที่ไปก็มีแบบนี้ แต่เนื่องจากว่าภัยที่คุกคาม เช่น สึนามิ โรคเอดส์ คนเข้าเมืองผิดกฎหมาย การทารุณกรรม คนสูงอายุที่ขาดคนดูแล เด็กที่ไม่มีคนเลี้ยงดู หมาแมวสุนัขเจ็บป่วย เพราะฉะนั้นจึงมีอาสาสมัครเข้าไปเลือกเรื่องผู้ประสบปัญหาเหล่านี้ จนเกิดเป็นองค์กรขึ้น จะเรียกว่าอะไรก็ได้แล้วแต่ เขาก็ทำงานเพื่อคนอื่น

รองศาสตราจารย์ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

อยากให้อาจารย์ขยายความคำว่า “เลือก” ฟังดูแรงนะ ถ้าพูดให้เพราะก็ใช้คำว่า “ข่งเรื่องชาวบ้าน”

อาจารย์ ดร.นรเศรษฐ์ พิสิฐพันธ์ : อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

ถ้าอย่างทีอาจารย์พูดเมื่อซักครู่นี้ เรื่องผัวเมียอย่าไปข่งเลย มันจะเข้าหลักที่ว่าหนูสองตัวคุยกันว่าใครจะเอากระดิ่งไปแขวนคอแมว เพราะฉะนั้นตรงนี้มีปัญหาว่า เห็นแล้วไม่ทำอะไรอันนี้มันก็ไม่เกิด จะทำอย่างไรให้เกิดก็ต้องทำซักครั้งหนึ่งแล้วเอากิจกรรมอันนั้นมาบ่มเพาะ ผมพูดจากประสบการณ์คือ มีคนหนึ่งเขาติดคุก เขาต้องการลามาไปแปลให้ในศาล ผมบอกว่า ผมเลือกเรื่องคุณไม่ได้หรอกไม่ใช่เรื่องของผมไปเลือกไม่ได้ ผมไม่อยากไปมีเรื่องมีราวขึ้นศาลกับคุณ เขาก็ติดคุกไป แต่ถ้าเราเลือกไปหน่อย ไปข่งเรื่องของเขาน้อย ไปเป็นล่ามให้เขาน้อยแล้วชนะคดี เขาก็ได้กลับบ้านไป เขาก็มีความสุข เพราะการที่เขาพูดภาษาไม่ได้ เขาสื่อไม่ได้ ความจริงไม่ปรากฏ เขาก็กลายเป็นผู้มีความผิด แต่อาสาสมัครที่ไปช่วยสื่อสารให้เขาเข้าใจ ทำให้ความจริงปรากฏว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เขาไม่ผิด ก็ได้รับความเป็นธรรม ถ้าไปข่งกับเขาแล้วเกิดความสำเร็จก็จะเกิดความมั่นใจมากขึ้นที่จะข่งกับเขา นี่คือส่วนที่ขยายคำว่า “เลือก” ความทุกข์ร้อนของคนอื่นแล้วไปช่วยเขาเท่าที่จะช่วยได้ แต่ถ้าไปช่วยเขาแล้ว คิดชั่วโง่งละ ๘๐๐ บาท รวมสามคดีเหมาจ่าย ๑๘,๐๐๐ บาท แบบนี้ไม่ใช่เลือกในเงื่อนไขว่าต้องมีเมตตา

รองศาสตราจารย์ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ประเด็นที่อาจารย์พูดว่า ต้องมีการบ่มเพาะและอาจารย์ยกตัวอย่างบัณฑิตอาสาสมัคร จึงอยากถามอาจารย์ว่า บัณฑิตอาสาสมัครเป็นเพียงหลักสูตรแค่ ๑ หรือ ๒ ปี ที่นี้เราจะบ่มเพาะจิตสำนึกแบบเลือก หรือแบบข่งเรื่องของคนอื่นนอกระบบการศึกษา อาจารย์คิดว่าจะทำได้อย่างไรบ้าง

อาจารย์ ดร.นรเศรษฐ์ พิธิฐ์พันธุ์ : อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

ผมไม่คิดว่าสถาบันจะอยู่นอกระบบหรือในระบบนะ เพราะถ้าไม่มีประเทศนี้ สถาบันก็จะอยู่ไม่ได้ คนที่ทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนก็อยู่ในสังคม คนที่ถูกทำร้ายร่างกายก็อยู่ในสังคม คนที่ทุบตีภรรยาตัวเองก็อยู่ในสังคม เพราะฉะนั้นมันเป็นส่วนหนึ่งในสังคม จะจัดเอาเรื่องของสังคมอย่างไร

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ตัวอย่างเช่นจะต้องมีองค์กรหรือมีใครเข้ามาช่วยร่วมมือกันเพื่อปกป้องคนนอกระบบ เพราะเราไม่สามารถอาศัยแค่บัณฑิตอาสาสมัครของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยขอนแก่น ในขณะที่เดียวกันเราก็ไม่อาจจะคาดหวังกับมหาวิทยาลัยที่มีวิชาชีพพิเศษขึ้นมา อาสาสมัครคนละไม่กี่ชั่วโมง แล้วสังคมที่ไม่ใช่สถาบันการศึกษา ควรจะทํากันอย่างไร

อาจารย์ ดร.นรเศรษฐ์ พิธิฐ์พันธุ์ : อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

ผมว่าคนที่ขายเต้าฮวย ขายลูกชิ้นปิ้ง ตรงท่าพระจันทร์ เขาคงจะจัดหลักสูตรไม่ได้ แต่คนที่ทำหน้าที่หน่วยงานเกี่ยวกับการศึกษา ครู พ่อแม่ ก่อนจะแต่งงานมีลูกต้องรู้ว่าอาสาสมัครเป็นอย่างไร และต้องมีหน่วยงานอบรมสั่งสอนอาจจะเป็นโรงเรียนระดับประถมก็ต้องมีหลักสูตรอบรม ต้องสอนหน้าที่พลเมือง สมัยผมเป็นเด็กมีวิชาหน้าที่พลเมือง ตอนหลังก็รู้กันดีว่าหน้าที่พลเมืองมีอะไรบ้างรู้กันดีเลยไม่ต้องสอน จะต้องมีการจัดการเรื่องอาสาสมัคร ผมคิดว่าเป็นอุดมการณ์แห่งชาติอันหนึ่งที่ต้องปลูกฝัง ปล่อยให้ประชาชนของเราเติบโตไปตามอะไรไม่ได้หรอก ต้องอบรมอย่างน้อยพื้นฐานก็ต้องมีโรงเรียนสอน พ่อแม่ก่อนจะแต่งงานก็ต้องเรียนรู้เรื่องงานอาสาสมัครถ้าสอบไม่ผ่านก็แต่งงานไม่ได้ หรือในระดับโรงเรียนในมหาวิทยาลัย ๓ หน่วยกิต ผมคิดว่าคนที่ทำหน้าที่การศึกษาที่อยู่ในวงการแล้วเอาภาษีเราไปใช้ต้องคิดในเรื่องนี้ ถ้ามว่าประสบการณ์นี้มาจากไหน ก็มาจากหน่วยงานที่ทำเรื่องแบบนี้ ประสบการณ์แบบนี้เอามาทำเป็นเรื่องการเรียนการสอน โดยประสบการณ์เหล่านี้ต้องมีการจัดการบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ จะปล่อยตามมีตามเกิดไม่ได้

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

การขยายจากกระบวนการศึกษา คนที่จะเข้ามาข้องเกี่ยว เช่น คนในครอบครัวต้องมีกระบวนการอบรมให้พ่อแม่ พูดเรื่องอาสาสมัครกับลูกบ้าง ให้ลูกหัดล้างจานบ้าง ไม่ใช่ให้แม่ล้างอยู่คนเดียว และควรมีกรอบของกระบวนการโรงเรียนระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ไม่ใช่รอเข้าระดับมหาวิทยาลัย ต้องมีกระบวนการอบรมบ่มเพาะจิตสำนึกทางด้านนี้ขึ้นมาอย่างจริงจัง คงรวมไปถึงสื่อมวลชนอย่างอื่นด้วย อาจารย์ยกตัวอย่างให้เห็นกระบวนการบ่มเพาะในเมื่อเราเชื่อว่าจิตสำนึกตรงนี้ต้องมีการบ่มเพาะ ถ้าฟังที่ทำอยู่ตรงนี้ก็คงไม่พอ ประเด็นของอาจารย์ ดร.นรเศรษฐ์ ช่วยเรามองในมุมนี้

อาจารย์ ดร.นเรศรฐ์ พิธิฐ์พันธุ์ : อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

ขอเพิ่มเติม ตัวอย่างเช่น คนที่เขาไม่เคยเรียกตัวเองว่าอาสาสมัคร เขาก็ไม่เคยเรียกว่าตัวเองมีจิตอาสาอะไร ก็ปลูกต้นไม้ไปเรื่อย ดูแลรักษานกเงือกไม่ให้สูญพันธุ์ ปกป้องป่าชายเลน ชวนชาวบ้านรักษาเต่า รักษาปลาพะยูนแบบนี้ ประสบการณ์แบบนี้คล้ายกับคุณลุงที่ไปย้ายภูเขานะครับ คือ ประสบการณ์แบบนี้ เป็นวิชาเรียนของชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๒ – ๔ ซึ่งต้องมีการจัดการ ไม่ใช่ใครอยากรู้ก็ไปถามไปสัมภาษณ์แบบนี้ไม่ได้ สถานการณ์แบบตัวใครตัวมัน เหมือนกับเป็นอาสาสมัครอนาถา คือ ใครใคร่ทำทำ ใครไม่ใคร่ทำก็ไม่ต้องทำ ใครใคร่อยากจะทำเลยภาษีก็ใช้คำนี้ เพราะฉะนั้นต้องมีการพิจารณา จัดการให้ดี ถูกต้อง ชัดเจน สำนึกบัณฑิตอาสาสมัคร อาจารย์ป่วย ท่านคิดไว้ตั้งแต่ปี ๒๕๑๒ มีฐานความคิดอยู่

รองศาสตราจารย์ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ตอนนี้มีเวลาเหลืออีกครั้งชั่วโมง ผู้ฟังด้านล่างท่านใดอยากจะแลกเปลี่ยนความเห็น หรืออยากจะซักถามวิทยากรให้ท่านขยายความ ขอเชิญได้ตามอัธยาศัยค่ะ

คุณธีรรัตน์ ชูอำนาจ : (ครูปู่ กลุ่ม ช.โซ่ อาสา)

ผมเป็นอาสาสมัครมา ๑๐ กว่าปี ความหมายของอาสาสมัคร คือ สมัครใจทำโดยไม่ใช่น้ำที่ผมขี้ใจอยู่หนึ่งครั้งรับ คำว่า “ไม่ใช่หน้าที่” ผมว่า ไม่ใช่ครับ อาสาสมัครต้องเป็นหน้าที่ คำว่าหน้าที่ในที่นี้ ทุกคนเข้าใจว่า ต้องเป็นหน้าที่ การงาน แต่ความหมายของผม คือ “หน้าที่ทางจิตสำนึก” ผมเป็นอาสาสมัครมา ๑๐ กว่าปี ผมมีความเข้าใจอยู่เรื่องหนึ่ง คือ เขามาทำงานอาสาสมัคร มาสาย กลับก่อน ผมถามว่าทำไมถึงเป็นเช่นนั้น เขาบอกว่าไม่ใช่หน้าที่ ไม่ต้องตอกบัตร ไม่ต้องเซ็นชื่อ เพราะฉะนั้นคำพูดที่ไม่ใช่หน้าที่ก็ไปขัดแย้งกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุเทศน์เป็นประจำว่า ธรรมะ คือ หน้าที่ หน้าที่ คือ ธรรมะ แล้วธรรมะนั้นคืออะไร เพราะฉะนั้นจุดนี้ผมขอสรุปว่า ให้พวกเราทุกคนเริ่มต้นมีจิตสาธารณะ “จิต” ก็คือ นึกคิด “สาธารณะ” ก็คือ ส่วนรวม เมื่อมีความนึกคิดแล้วก็มีจิตอีกอันหนึ่ง คือ จิตอาสา เมื่อมีจิตอาสาแล้วก็ต้องลงมือปฏิบัติ และการลงมือปฏิบัติต้องลงมือปฏิบัติอย่างมีจิตสำนึก ตรงต่อเวลา ผมขออาจารย์สุภรณ์ เป็นผู้ตอบคำถามในข้อนี้

รองศาสตราจารย์สุภรณ์ รัตนมุขย์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ขอบคุณครับ คงเป็นความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องภาษา ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทย หรือ ภาษาอังกฤษ จะมีจุดที่เป็นช่องว่างในเรื่องของการสื่อสาร ไม่มีภาษาไหนสื่อสารได้ ๑๐๐ % คำว่า “ไม่ใช่หน้าที่” หมายถึง ไม่ใช่หน้าที่ในการปฏิบัติงานประจำที่เขาต้องทำอยู่และมีเงินเดือน ถ้าทำแบบนั้นไม่เรียกว่า “จิตอาสาหรืออาสาสมัคร” แต่ที่ครูปู่พูดถึง คือ “ไม่ใช่หน้าที่” ในอีกความหมายหนึ่งซึ่งผมเห็นด้วยกับประเด็นที่ครูปู่พูดถึงและสะกิดใจด้วย และคิดว่าเป็นสิ่งที่คนที่ทำหน้าที่ในการอบรมบ่มเพาะ หรือคนที่เกี่ยวข้องกับ

กระบวนการจิตอาสาจะต้องตระหนักตลอดเวลาว่า “มีคำว่าหน้าที่แฝงอยู่ในคำว่าไม่ใช่หน้าที่” ก็คือว่าหน้าที่ที่คุณจะต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่คุณมีพันธะที่จะต้องลงไปทำในเรื่องจิตอาสา คือ มี พันธะสัญญา (Commitment) ว่า “ถ้าคุณไปช่วยต้องมีความตั้งใจที่จะไปช่วยจริง ๆ และช่วยด้วยความรับผิดชอบต่องานช่วยเหลือนั้น” สิ่งนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก ผมขอโยงสิ่งที่ครูปู่พูดถึงกับสิ่งที่อาจารย์ ดร.นเรศรฐ์พูดถึง ผมยังติดใจคำว่า “เลือก” อยู่ ไม่ใช่ว่าผมขัดแย้งหรือไม่ชอบใช้คำที่ไม่สุภาพ แต่คำว่าเลือกในบริบทนี้ ถ้าตีความไม่ได้อาจส่งผลเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการส่งเสริมจิตอาสาพอสมควร คนไทยคำว่าเลือกจะมองเป็นแง่ลบ (Negative) ผมเห็นด้วยคำว่า “เลือก ถ้าเป็นปัจเจกบุคคล (Individual) คงจะใช้ ไปยุ่งอะไรกับเรื่องสามัคคีรยาถ้าเขาทะเลาะกัน (เพราะถ้าเขาดีกันเราอาจกลายเป็นหมาตัวหนึ่ง) แต่ผมกำลังมองว่าในแง่ของจิตอาสา “จิตอาสาเราไม่ได้มองในแง่ของปัจเจก แต่เรามองในแง่ของชุมชน (Community) ไม่ว่าจะเป็นชุมชนท้องถิ่น ชุมชนเมือง ชุมชนประเทศ หรือ ชุมชนโลก” ฉะนั้นในเรื่องของ จิตอาสาถามว่าเลือกไหม ถ้าเราทำเพื่อคนในชุมชน ไม่ใช่เลือก ตรงนี้ผมมีความเห็นต่าง เห็นด้วยบางส่วนและก็มีบางส่วนที่ไม่เห็นด้วย เพราะฉะนั้นในแง่ของความเป็นชุมชนร่วมกันในสังคมของโลก การที่เราเข้าไปแทรกแซงทำอะไรบางอย่าง คิดว่า “มันเป็นหน้าที่ที่ต้องทำในฐานะที่เราเป็นพลเมืองของท้องถิ่น ชุมชน ประเทศ ของโลกใบนี้” หากมีใครบอกว่า คุณเลือกอะไรเอาเงินไปบริจาคให้คนญี่ปุ่น (ที่ประสบภัยพิบัติ) เขารายจะตาย ผมว่าการที่เขามีสถานะตกกระทาลำบากแบบนั้นเป็นความรู้สึกน่าเห็นใจ และ “เรารู้สึกใส่ใจ (Care) พร้อมทั้งจะแบ่งปัน (Share)” เช่น วันนี้ได้เงินค่าวิทยากรจะไปบริจาคให้ญี่ปุ่นก็สิทธิ์ของผม แต่ผมไม่บอกว่าผมเลือก แต่บอกว่า “ผมใส่ใจในความทุกข์ยากของพลเมืองที่เป็นเพื่อนร่วมโลกของผม” เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็เหมือนกับเรื่องความรับผิดชอบต่อครูปู่พูดถึง ความรับผิดชอบนั้นมีหลายระดับ ถ้าในระดับที่ผมทำงานร่วมกับองค์กรในฐานะบุคลากรคนหนึ่ง หรือระดับพลเมืองที่ผมจะต้องเสียภาษี แต่บางอย่างเป็นการรู้สึกที่เราเป็นสมาชิกคนหนึ่งในชุมชนในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่เราต้องคำนึงถึง เป็นเรื่องของหน้าที่ เป็นประเด็นเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม หรือ Social Responsibility ซึ่งกระแสสังคมปัจจุบันพูดถึงไม่ว่าจะเป็น CSR หรือ SR ก็จะมีคำว่า Responsibility หรือ “ความรับผิดชอบต่อ” เป็นองค์ประกอบหลัก ความรับผิดชอบที่ต้องเชื่อมโยงกับคำว่าหน้าที่ที่ต้องทำ

คุณจันทร์ตา แดงสมุทร : จากสหทัยมูลนิธิ

ขอร่วมคิดหนึ่งนัยะ งานอาสาสมัครจะมี ๒ ระดับ คือ งานอาสาที่เราต้องรับผิดชอบต่อ เช่น การบริจาค อาจจะเป็นจิตอาสา หรืออาสาที่จะให้ แต่ถ้าเป็นหน้าที่เราจะต้องมีส่วนร่วมในสังคมมันลึกกว่ามาก ซึ่งทุกคนต้องทำ เช่น เด็กอยู่ในบ้านแล้วพ่อแม่ตีทำร้าย ถ้าเราจะบอกว่าไม่ใช่หน้าที่ก็ไม่ใช่ ต้องเป็นหน้าที่ และเมื่อเราทำหน้าที่นี้ มันจะยิ่งใหญ่สำหรับคนที่ทำ เพราะเราได้ช่วยเหลือคนคนหนึ่งในความทุกข์ยากของเขา ซึ่งถ้าถามว่าพ่อแม่เขามีหน้าที่เลี้ยงดูใช่ไหม ใช่ละ แต่การที่ละเมิดสิทธิของเขามากเกินไปเป็น

การลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กเหมือนกัน ทุกคนสามารถทำได้ แต่เล็ก ๆ แล้วต้องเป็นคนที่มิจิตวิญญาณ

คุณวรรณ จารุสมบุญ : จากเครือข่ายพุทธิกา

ดิฉันคิดว่าในเรื่องคำว่าหน้าที่ มีหน้าที่ในฐานะของมนุษย์ กับหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคม ในฐานะมนุษย์บางทีเราทั้งที่รู้ว่าเด็กคนนี้เขาคงไม่รอดแต่เราจะปล่อยให้เขาตายหรือ คงไม่ได้ ก็เหมือนกับเรามีหน้าที่ต้องช่วยเหลือดูแลเท่าที่ทำได้ มันเป็นหน้าที่ซึ่งไม่ต้องมีใครมาบอกว่า คุณควรมีหน้าที่นี้หรือเปล่า เชื่อว่าทุกคนต้องมีอยู่แล้วกับหน้าที่ที่เป็นสมาชิกของสังคม หรือเป็นหน้าที่เราจะต้องรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องตระหนัก ปัญหาในสังคมทุกวันนี้ ก็เรียกร้องสิทธิแต่ก็ไม่ทำหน้าที่ก็เลยเกิดความวุ่นวาย ทุกคนก็บอกทำไมเราไม่ทำแต่ไม่ค่อยรู้สึกทำไมเราไม่ทำหรือการที่ไม่ทำอะไรบางทีก็เป็นการกระทำแบบหนึ่ง การที่เราดูค้ายกับบางเรื่องแล้วทำให้สถานการณ์มันแย่ไป เรื่องหน้าที่เป็นเรื่องสำคัญ เราไม่จำเป็นจะต้องรับผิดชอบทั้งหมดต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่ใช่ถ้าเราช่วยเด็กคนนี้ไม่ได้นี่เราแย่มากเลย เรารับผิดชอบต่อเท่าที่เรารับผิดชอบต่อได้ไม่ได้ต้องรับผิดชอบต่อทั้งหมด และคนที่ทำงานเรื่องสีนามีอยู่ที่ญี่ปุ่นตอนนี้จะรู้สึกว่าเขาล้มเหลวมากเลย มีบางอย่างที่เป็นความรับผิดชอบก็จริงแต่ไม่ถึงกับทั้งหมดที่ต้องดูแล อีกส่วนหนึ่งดิฉันเห็นด้วยกับอาจารย์ศุภรัตน์ เรื่องคำว่า “เลือก” บางที่เป็น Negative อยากให้ใช้คำที่เป็นทางบวกมากขึ้นมันดีใจความได้หลายนัยยะ เวลาที่เราพูดคำว่าเลือกเหมือนมันแยกไม่ออกระหว่างเรื่องส่วนตัวกับเรื่องส่วนรวม อยากใช้คำว่าที่เรา “ไม่ดูค้ายกับความเดือดร้อน ความทุกข์ยากของคนในสังคม” มันชัดเจนกว่า หรือบางครั้งเราทำอะไรให้ความใส่ใจหรือทำอะไรบางอย่างเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเขามันก็มีระดับ (Degree) บางคนให้เงิน บางคนมีเวลาทำอะไรบางอย่างให้ บางคนยิ่งกว่านั้นคือหาคนมาทำอะไรเพิ่ม บางคนทำในเชิงระบบ ดิฉันคิดว่ามันก็มีระดับของมันด้วย

อาจารย์ ดร.นรเศรษฐ์ พิธิฐพัณพร : อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

นึกถึงตัวอย่างที่ว่า งานอาสาสมัครที่ไม่ได้เรียกว่า Social Development คือทำไปแล้วเกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่น แล้วต่อมามีความเข้าใจกัน เหตุการณ์ก็เลยปกติ เช่น กรณีของภาคเหนือที่มีพระเถระผู้ใหญ่นำชาวบ้านตัดถนนขึ้นดอยสุเทพ ทางเราก็คิดว่าคงจะเป็นเรื่องที่มีผลเสีย จากประวัติของครูบา ศรีวิชัย ท่านไม่เคยเรียกว่าท่านทำงานพัฒนา ท่านก็ทำงานไปกับญาติโยมกับชาวบ้านในที่สุดก็เป็นการกระทำที่นำความสุขไปสู่ชุมชนของคนทางภาคเหนือ (นี่ก็เป็นตัวอย่าง) เพราะฉะนั้นถ้าเราพิจารณาถึงเรื่องการทำงานเพื่อสังคมต้องดูว่าประโยชน์อันนั้นเป็นประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ ถ้าทุกคนไม่ทำเหมือนหนูบอกไปแขวนกระดิ่งบนคอแมว อันนี้ถ้าเราไม่แขวนมันก็ไม่เกิด เพราะฉะนั้นต้องปฏิบัติปฏิบัติไปก็ได้ประสบการณ์ พอมีประสบการณ์ก็ยิ่งเก่งขึ้น คือ มีเมตตาอยู่แล้วยิ่งทำไปก็มีเมตตาดังขึ้น มันใจขึ้น สุดท้ายกรณีสีนามีที่ญี่ปุ่น แม้คุณวรรณ ท่านอาจจะบอกว่าจะมีคนบางคนที่จิตใจแย่ แต่ผมเชื่อว่ากรณี

ของสินามิที่ญี่ปุ่นจะเป็นการช่วยให้มนุษย์สำแดงพลังเมตตาดอกมา อีกไม่นานทั่วทั้งโลกจะมีพลังเมตตา
คำจูนโลกออกมาอย่างไม่เคยมีมาก่อน ผมคิดว่าจะเป็นแบบนั้น

คุณวรรณ จารุสมบุญ : จากเครือข่ายพุทธิกา

ตอนนี้ถ้าคำว่า “หน้าที่” ถ้าจะนำเป็นห่วง คือว่า รัฐก็ใช้คำนี้กับงานอาสาสมัครหลายประเภท
อันเป็นการมอบหมายหน้าที่ให้ว่าเขาเป็นอาสาสมัคร ตอนนี้แทบทุกกระทรวงจะมีอาสาสมัครต่าง ๆ เช่น
อาสาสมัครพิทักษ์ป่า อาสาสมัครป้องกันภัยป่า อาสาสมัครอื่น ๆ อีกมากมาย เป็นการอุปโลกน์ให้เขาเป็น
อาสาสมัครซึ่งตรงนี้จะไม่ตรงอย่างที่ ครูปู่ว่า คือ บางคนก็อาจจะไม่สมัครใจแต่พอบอกว่ามีเงินค่าตอบแทน
ให้ มีเบี้ยเลี้ยงให้ “ตรงนี้จะมีความต่าง แต่ใช้คำว่าอาสาสมัครเหมือนกัน”

ผู้เข้าร่วมเสวนาจาก มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย

ผมขอเสริมตรงที่ว่า การบ่มเพาะจิตอาสาบนกระบวนการศึกษา ผมคิดว่าหน่วยที่เกี่ยวข้องแรกคือ
ชุมชน ซึ่งชุมชนน่าจะทำอยู่แล้ว คือมีกรรมการ มีประธาน ถ้ามีการทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของคนใน
ชุมชนเพื่อช่วยเหลือ เช่น คนนี้สอนภาษาอังกฤษได้ คนนี้สอนศิลปะได้ คนนี้สอนวิชานี้ได้ หน่วยที่สอง คือ
หน่วยงานราชการ โรงเรียน มหาวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัยใกล้ชุมชน เช่นบ้านผมอยู่แถวชุมชนใกล้สถาบัน
พระจอมเกล้าพระนครเหนือ สถาบันฯ เก่งด้านการวิจัย ด้านวิศวกรรม ด้านเทคโนโลยี ก็นำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้
มาเสริมให้กับเด็กในชุมชน คุยกับประธานชุมชนและคณะกรรมการ ทำให้เกิดการต่อยอดในการสร้าง
ศักยภาพตั้งแต่วัยเด็ก หรือจิตอาสาตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยโต และเขาก็กลับมาทำเพื่อประโยชน์ของชุมชนของ
เขาเอง หน่วยที่สาม คือ องค์การศาสนา ศาสนาก็เป็นส่วนสำคัญกับทุกชุมชนอยู่แล้ว เพราะเป็นศูนย์รวมจิตใจ
และศรัทธาของคนในชุมชน ผมคิดว่าตรงนี้จะมีส่วนช่วยเชื่อมโยงเครือข่ายของทั้งชุมชน
โรงเรียน หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ รวมทั้งภาคอุตสาหกรรม ตรงนี้จะมีส่วนที่ช่วยสร้างให้เกิด
กระบวนการในการที่จะต่อยอดต่างๆ และดึงศักยภาพออกมา หน่วยที่สี่ ผมคิดว่าน่าจะเป็นหน่วยงานใน
ภาคอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง ตรงนี้อาจจะลงด้านเงินหรือสิ่งใดที่เขามีเพราะไม่ค่อยมีเวลา แต่มีแหล่งเงินทุน
มีเครือข่ายภาคธุรกิจ ถ้าสมมุติว่ามีจิตอาสาอยากจะทำบริการสังคม

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรศรี งามวิทย์พงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

เราจะกลับมาที่วิทยากรให้ท่านได้ปิดท้ายคนละ ๓-๔ นาที แล้วคงปิดเวทีกันตรงนั้นเลย

รองศาสตราจารย์สุภรัตน์ รัตนมูขัย : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ผมทิ้งประเด็นไว้อันหนึ่งเรื่องจิตอาสากับการพัฒนา ซึ่งเป็นประเด็นที่มุ่งหวังในทศวรรษนี้
สหประชาชาติเองก็ได้ตั้งคณะทำงานในเรื่องของ Volunteerism for Peace and Development คือ “จิตอาสา

ไม่ได้ทำเพื่อจิตอาสา ทุกคนที่เป็นอาสาสมัครนั้นได้ทำได้ดีอยู่แล้ว แต่เป้าหมายปลายทางคือ เราต้องการทำให้เกิดสังคมสันติสุข และเกิดการพัฒนาด้านสังคมในทิศทางที่ควรจะเป็น” เพราะฉะนั้นจิตอาสาเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายปลายทาง ถ้าเราเข้าใจแบบนี้ตรงกันก็จะมองเห็นว่า “ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในเรื่องของสันติภาพของโลกใบนี้” ในเรื่องของการพัฒนานั้น ผมมองว่าเป็นโอกาสสำหรับการทำเรื่องจิตอาสาในปัจจุบัน ผมขอยกตัวอย่างเป้าหมายของการพัฒนาของสหประชาชาติที่เขียนไว้ชัดเจนว่า “อาสาสมัครสหประชาชาติจะมุ่งดำเนินงานจิตอาสาเพื่อเป้าหมายของสันติภาพและการพัฒนา” กลไกของจิตอาสาทำเพื่อก่อให้เกิดสังคมสันติสุขและเกิดการพัฒนา

สหประชาชาติกำหนดเป้าหมายแห่งสหัสวรรษนี้ก็คือ เรื่องเป้าหมายการพัฒนาในอนาคต กลไกในเรื่องของ จิตอาสาเพื่อ ขจัดความยากจนและความอดอยาก ส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำอย่างไรให้จิตอาสาหรืออาสาสมัครเข้าไปส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคม ส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมกันในเรื่องของเพศและบทบาทสตรี ลดอัตราการตายของเด็กทารก ส่งเสริมสุขภาพมารดาไม่ให้มีอันตรายในระหว่างที่ตั้งครรภ์และเด็กคลอดออกมาปลอดภัย การเอาชนะโรคภัยที่กำลังคุกคามมนุษยชาติ ไม่ว่าจะเป็น HIV ที่กำลังระบาดกลับมาใหม่ การสร้างความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีนี้คือเป้าหมาย และการสร้างพันธมิตรด้านการพัฒนาทั่วโลก “สิ่งที่กล่าวนั้นมาล้วนเป็นเป้าหมาย ส่วนจิตอาสาเป็นกลไกที่จะทำให้การบรรลุเป้าหมายตรงนี้” จิตอาสาโดยตัวมันเองมีคุณค่ามีความหมาย ผมพูดอยู่บ่อย ๆ ว่า “ใครทำจิตอาสาคนนั้นย่อมได้รับผลโดยตรง คือสันติสุข” ส่วนสังคมก็ได้ผลดีเกิดขึ้นพร้อมกัน กล่าวคือ “ผมทำจิตอาสาผมก็มีความสุขตัวเอง ทำแล้วผมมีความสุข ทำแล้วความทุกข์มันหายไป” วันก่อนแบกของเล่นและเสื้อผ้าไปให้ครูนก ๔-๕ กระสอบ หนักมากเวลาขึ้นไป แต่ก็รู้สึกมีความสุขเพราะรู้ว่าเด็กหลายคนกำลังรอของเล่นอยู่ ผมคิดว่า “กลไกตรงนี้นั้นเยียวยาตัวเราเองด้วยและทำให้สังคมมีความสุขมากขึ้นด้วย” อันนี้คือโอกาส โอกาสของการพัฒนาเรื่องจิตอาสา แต่ถ้ามองอีกด้านหนึ่งมันก็มีความท้าทายอยู่เยอะเลย

ความท้าทายที่มองเห็น คือ เรื่องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญในการส่งเสริมและผลักดันงานอาสาสมัคร เช่น องค์กรส่งเสริมและพัฒนางานอาสาสมัครยังมีน้อยมาก ยังไม่มีกลไกหลักของประเทศ เรื่องต่อมา คือ ขบวนการอาสาสมัครถูกบิดเบือนเพื่อผลประโยชน์เป็นฐานเสียงทางการเมือง ผมเป็นห่วงมากในยุคสมัยนี้ เดี่ยวเราจะเห็นช่วงเดือนเมษายน พฤษภาคม มิถุนายน จะเห็นได้ว่ากลไกตรงนี้ได้มีการปูพื้นไว้เรียบร้อยแล้ว จะเห็นว่าใครเป็นพวกใครจะเอามาเป็นพวกเป็นฐานเสียงทางการเมือง ทำให้แนวคิดของขบวนการจิตอาสาถูกทำลายลงอย่างย่อยยับ อีกประการคือความต้องการอาสาสมัครที่มีความรู้และทักษะในการช่วยงาน กล่าวคือ คนที่มีใจอยากจะช่วยเยอะ แต่ขณะนี้สังคมมีความต้องการอาสาสมัครที่สามารถช่วยงานเฉพาะทางเฉพาะเรื่องอยู่มาก จึงต้องมีการแยกแยะว่า เราต้องการคนประเภทไหนมาทำจิตอาสา ไม่ใช่ใครก็ได้ งานบางอย่างไม่ใช่คนทุกคนทำได้ งานอาสาสมัครบางอย่างต้องการคนที่มีทักษะมีใจอย่างเดียวไม่พอ ถ้าคนที่มีใจอย่างเดียวบางทีเอามาเป็นภาระ ภาระกับองค์กร หน่วยงาน (โรงเรียน และ

มหาวิทยาลัยที่ส่งเด็กนักเรียนนักศึกษาไปทำงานจิตอาสา อย่าคิดนะครับว่าไปทำประโยชน์ บางที่ท่านไปรับประโยชน์จากเขาและทำให้เขาเป็นภาระขึ้นเยอะเลย) ตรงนี้เป็นสิ่งที่มีความท้าทายที่ต้องหาทางแก้ไขต่อไป

คำว่า “จิตอาสา” ถ้าเราทำผ่านโครงการที่เป็นรูปธรรมที่คุณวรรณฯ พูดถึงผมว่า น่าสนใจเพราะจะทำให้คนมีทางเลือกได้และคนเห็นภาพของผลที่จะเกิดขึ้น อันที่สองตอนนี้สังคมไทยน่าเป็นห่วง ไม่รู้ว่าเรามีจิตอาสาหรือจิตกุศลเยอะเกินไปหรือเปล่า เพราะกำลังสร้างสภาวะทำให้เกิดอาชีพขอทานขึ้นเต็มบ้านเต็มเมือง (ขอทานจำนวนไม่น้อยทำหรือถูกใช้ให้ทำการขอเงิน ด้วยการสร้างเงื่อนไขสภาวะความน่าเวทนา ทำให้มีรายได้วันละเป็นร้อยเป็นพันบาท) ปัจจุบันมีทั้งคนไทยและต่างชาติที่อยู่ในกลุ่มนี้ อาจเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการค้ามนุษย์ ตรงนี้ผมคิดว่าต้องคิดวิเคราะห์ให้ดีด้วย

ประเด็นสุดท้ายที่ผมจะพูด คือ ผมชอบประเด็นหนึ่งที่ครูนกพูดมากกว่า “ชีวิตเด็กจะมีค่า ถ้ามีคนเห็นคุณค่าของเขา” ผมจำได้สมัยก่อนได้ดูละคร เรื่องบุษบาภิรมทาง หรือ My Fair Lady โดยอาจารย์ที่สอนนางเอกบอกว่า “คุณจะเป็นสุภาพสตรี เมื่อคนอื่นปฏิบัติต่อคุณเช่นสุภาพสตรี” ไม่ใช่ว่าคุณเกิดมาเป็นสุภาพสตรีได้เลย ดังนั้น “ถ้าเราให้คุณค่ากับงานจิตอาสา งานจิตอาสาจะมีคุณค่าขึ้นทันที” แล้วเราจะไม่บอกตัวเองเลยว่า เราไม่มีเวลาว่างสำหรับการไปทำกิจกรรมจิตอาสาเพราะเราได้ให้ความสำคัญกับการทำงานจิตอาสา ประเด็นตรงนี้ผมคิดว่าถ้ามนุษย์มีสายตาที่แยกแยะ ผมจำได้ว่า Edward De Bono เจ้าของความคิด “หมวก ๖ ใบ” เคยพูดเอาไว้ว่า “คนทั่วไปมองเห็นนกบินมาฝูงหนึ่งจะบอก่านกบินมาเยอะแยะเลยแต่ไม่สามารถจะบอกได้ว่านกอะไรบ้างบินมา เพราะเขาไม่เคยให้คุณค่ากับนกที่บินมาเลยว่า มีนกอะไรบ้าง” ผมว่าถ้าเราให้คุณค่าอะไรซักอย่าง เราจะเห็นความสำคัญของสิ่งนั้น “จิตอาสาไม่ใช่สิ่งที่เป็นภาระ แต่เป็นสิ่งที่สร้างคุณค่าให้แก่ตัวเราเอง”

ก่อนจบ ผมอยากจะให้คุณคลิปวิดีโอประมาณ ๑ นาที (เปิดคลิปการฝึกอบรมอาสาสมัครมูลนิธิพุทธรณีน้อย) ที่ผมให้คุณคลิป คือ อยากจะชี้ให้เห็นว่า คุณหมอสุมบูรณ์ (อาสาสมัครมูลนิธิพุทธรณีน้อย) ท่านเล่าให้ผมฟังว่า “ตอนแรก ๆ ก็เงินมาก ไปทำจิตอาสาล้างเท้าให้คนไข้คนแก่ในชุมชน การยกมือไหว้คนไข้ ไปกอดคนไข้” แต่ท่านบอกว่าทำแล้วมีความสุข ผมสังเกตว่าคนที่มีความสุขจากการทำตรงนี้จะเป็นคนที่มีลักษณะสะท้อนใจง่าย (Sensitive) คุณหมอสุมบูรณ์ท่านก็เป็นเช่นนั้น (น้ำตาไหลง่าย) ผมคิดว่าเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของคนที่ทำจิตอาสา คือเป็นคนที่มีสะท้อนใจง่าย สงสารคนอื่น จากประสบการณ์ส่วนตัวผมไปศึกษาวิจัยเรื่องนี้ที่ได้หวันและพาคนไปดูงานหลายคนก็เห็นภาพของการบริหารจัดการที่ชัดเจน กระบวนการฝึกอบรมในลักษณะที่เกิดขึ้นสามารถที่จะพัฒนาได้ทั้งในและนอกระบบ สามารถทำได้และยัง

สามารถแยกประเภทให้ได้ คนที่ถนัดอะไร ก็ทำสิ่งนั้น เป็นลักษณะของการบริหารจัดการ⁸ สิ่งเหล่านี้ผมคิดว่าสามารถพัฒนาขับเคลื่อนในสังคมไทยถ้าเรามีแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาจิตอาสา

คุณจันทร์ตา แดงสมุทร : จาก สหทัยมูลนิธิ

การทำจิตอาสาควรเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ ที่ทำอยู่ก่อน การรับอาสาสมัคร เราจะมีการประชุมพิเศษก่อน สมัยนี้เรามีอาสาสมัครมากขึ้นเราก็มีการประชุมพิเศษและมีคู่มือ คู่มืออันนี้ผ่านการทำงานระหว่างอาสาสมัคร สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด และ เจ้าหน้าที่สหทัยมูลนิธิ เราเก็บข้อมูลว่าทำแบบไหนที่จะทำให้คนตระหนักในสิ่งที่ตัวเองทำ พออ่านแล้วรู้สึกว่าจะไม่ใช่ตัวเองก็ไปทำที่อื่นที่เป็นตัวเอง จะมีกระบวนการในการรับพอมารับเข้ามาช่วยกันดูแล อาสาสมัครเก่าก็จะดูแลอาสาสมัครใหม่ เรื่องหนึ่งที่อยากเล่าก็คือ ตอนที่เราทำบางที่เราเติมเต็มอาสาสมัครด้วยตัวของอาสาสมัครเองในกระบวนการนั้น เช่น คุณแม่มาเป็นอาสาสมัครแล้วพาลูกมาด้วย ก่อนจะมาเราก็บอกกันก่อน เราบอกคุณแม่ให้เตรียมน้องด้วยว่า ต้องทำแบบไหน ต้องเล่นกับน้อง เบอร์ ๑ ต้องเป็นเด็กสถานสงเคราะห์ เบอร์ ๒ ถึงจะเป็นตัวลูก คุณแม่มีลูก ๒ คน ให้เอามาทีละคนก่อนเตรียมเด็กก่อนถ้าเอามา ๒ คนจะมีความวุ่นวาย ในที่สุดเขาก็พามาทีละคน คนเล็กก่อนข้างจะน่ารักเล่นกับน้องดีมากเลย คนโตเป็นวัยรุ่น เพราะฉะนั้นการเล่นกับน้อง เขาจะรู้สึกเก้ ๆ กัง ๆ อาสาสมัครก็พยายามจะช่วยเหลือเขา แล้วตอนหลังเขาก็มาบอกว่า ตอนที่เขามาเขาเคยคิดที่จะฆ่าตัวตาย น้องอายุ 13 ที่บ้านสมบูรณ์ พ่อแม่มีฐานะดี เรียนหนังสือดี แต่ด้วยความที่เขาไม่มีเพื่อนน้อยแล้วบางครั้งเพื่อนก็ทำให้เขาเสียใจก็เลยทำให้รู้สึกไม่มีทางออกอยากจะฆ่าตัวตาย แต่เขามาเห็นน้องที่นี่เขารู้สึกว่าเด็กที่นี่ไม่มีใครในชีวิตเลยแต่สามารถมีความสุขได้ กระบวนการตรงนั้นทำให้เขาคิดได้ด้วยตัวเองและมีคนช่วยเสริมด้วยว่าหนูทำแบบนี้ดีแล้ว เขามีหลายมือที่ช่วย ทำให้มีต้นทุนชีวิตเพิ่มขึ้น หรือแม้แต่พี่ที่ออกไปเมื่อที่เค มาทำงานประมาณ ๑๐ ปี น้องเป็นเด็กพิเศษที่เขาจะทุ่มเทให้เต็มที่วันหนึ่งพอน้องย้ายบ้านไปเขาก็เสียใจออกไปจากการเป็นอาสาสมัคร หลังจากนั้นอีก ๑๐ ปีกลับมา แล้วพาสามีมา ซึ่งจริงๆ ไม่ได้อยากมาทำงานอาสาสมัครเพียงแค่มาส่ง ตอนแรกเราก็บอกว่าอยู่

⁸ ศึกษาเพิ่มเติมได้จาก สุภรัตน์ รัตนมุขย์. รายงานการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการงานอาสาสมัคร : กรณีศึกษามูลนิธิพุทธรณีนี้อัจฉริยะ. ศูนย์คุณธรรม : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๓.

ว่างๆ ช่วยเลี้ยงน้องให้คนหนึ่ง น้องเป็นเด็กตาบอด ไม่ต้องทำอะไรมากแค่กอดเขา พอน้องย้ายบ้านไปทั้งสองท่านรู้สึกเสียใจอีกครั้งที่หายไป วันหนึ่งเขาก็ทำเสียให้รู้สึกว่าเขาไม่ได้เป็นอาสาสมัครก็จริง แต่เขามีแรงในการสนับสนุนอาสาสมัคร ขอบคุณาอาสาสมัครทุกคนที่เป็นแรงเสริมให้ตัวคุณเอง

คุณวรรณ จารุสมบุญ : จากเครือข่ายข่ายพุทธิกา

ประเด็นแรกที่อาสาสมัครนำไปสู่สันติภาพของสังคม คิดว่าได้แน่นอน เพราะโดยพื้นฐานมีความเชื่อว่าสันติภายในกับสันติภายนอกเป็นเรื่องเดียวกัน คือ อาสาสมัครบางคนที่เขามีความทุกข์มา บางทีเขาเจอความน่ารักของเด็ก อย่างที่ครูนกเล่า หรือธรรมชาติเวลาเขาไปปลูกป่าแล้วเห็นว่าต้นไม้เขียวเขาอย่างไร คิดกันคิดว่ามันเกี่ยวกันทำให้เขาได้รับการดูแลเขา ก็เข้าสู่ภาวะที่มั่นคงได้ หรือ บางคนมีจิตใจเอื้อเพื่อเมตตาคุณามาก เวลาเขาไปดูแลใครมันก็ทำให้คนที่เขาดูแลได้รับพลังงานอันนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้นมันโยงกันอยู่แล้ว คิดกันคิดว่าเริ่มตรงไหนก็ได้ ขอให้ได้เริ่มซักจุดหนึ่งมันจะโยงกันเอง

ประเด็นที่สอง การเริ่มต้นทำจิตอาสา คิดว่าในสถานการณ์ขณะนี้อย่างน้อยสองช่องทางที่เราน่าจะริเริ่มหรือ คิดกันดู เรื่องแรก คนส่วนใหญ่เลือกประเด็นเย็น เช่น ปลูกป่า ดูแลอะไรที่คนไม่ค่อยนึกถึง แต่ไม่ค่อยมีคนให้ความสนใจกับประเด็นร้อน เช่น ความขัดแย้ง ประเด็นที่ชาวบ้านเขาเริ่มทะเลาะกันเรื่องทรัพยากรเรื่องน้ำ เรื่องความขัดแย้ง แต่คนจะรู้สึกว่าย่ำเข้าไปเลยพื้นที่แบบนี้มันเสี่ยงอันตราย แต่คุณหนีไม่พ้นสังคมปัจจุบันนี้เข้าไปสู่ความขัดแย้ง การเผชิญหน้ามากยิ่งขึ้น ถ้างานอาสาสมัครสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมตรงนั้นได้จะเป็นช่องทางหนึ่งที่มีพลัง อันที่สองเราควรจะต้องหาบุคคล กลุ่ม องค์กรที่จะช่วยทำงานอาสาสมัครดำเนินไปได้มากขึ้น อย่างที่มีคนพูดเมื่อสักครู่ว่า ชุมชนหลายที่เขาไม่รอแล้ว เขาเดินหน้าไปแล้ว เขาทำของเขาเอง เพิ่งเดินทางไปเชียงใหม่มามีพระรูปหนึ่งที่แม่ลาวลุกขึ้นมาแล้วบอกว่าแม่บ้านในชุมชนอยู่ต่างๆ ไปดูแลผู้สูงอายุในชุมชนที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ มีคนป่วยที่เราน่าจะไปใส่ใจดูแล พระท่านพาเยี่ยมตามบ้านต่างๆ ใครทำอะไรได้ก็ทำบางคนพูดไม่เก่งก็ไปทำงานบ้าน บางคนพูดเก่งหน่อยก็ไปปลอบโยนให้กำลังใจ แต่ละคนก็ช่วยกันเกิดภาพของการดูแลที่ไม่มีใครบอกว่าต้องทำอะไรแต่ก็เรียนรู้ไป

คนอีกกลุ่มหนึ่งที่จะเป็นฐานทรัพยากรและเป็นฐานกำลังด้วย คือ คนที่ปฏิบัติธรรม ตอนนี้สังคมไทยสนใจเรื่องการปฏิบัติธรรมเยอะมากแต่ยังเป็นการปฏิบัติธรรมในเชิงปัจเจกอยู่ ทำอย่างไรที่จะเชื่อมโยงความคิดตรงนี้ว่าไม่ใช่แค่หลุดพ้นเฉพาะตนต้องมีการเกื้อกูลสังคมด้วย ทำอย่างไรถึงจะเอาพลังแบบนี้มารับใช้สังคมเพิ่มขึ้นเราจะได้เครือข่ายมหาศาลมาก และเดี๋ยวนี้คนที่ไปปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่ก็เป็นคนมีความรู้มีความสามารถ ถ้าเขาขอมลงมาทำงานทางสังคมเราจะได้พลังอาสาสมัครมหาศาล ที่เราคิดว่ามูลนิธิพุทธรณีนี้อาจจะเกิดขึ้นในเมืองไทยไม่ได้ เราอาจจะขับเคลื่อนได้เหมือนกันแต่ต้องเป็นแบบเราคงไม่สามารถไปเลียนแบบใครได้

อาจารย์ ดร.นรเศรษฐ์ พิธิฐพันธ์ : อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

คนทำงานอาสาสมัครไม่ได้ยั่งยืน ผมเสนอในเชิงปัจเจกบุคคล กล่าวคือ ถ้าสร้างเงื่อนไขที่ดีกับคนที่ทำงานอาสาสมัคร จะต้องมีการจัดการกิจกรรมอาสาสมัครให้เป็นตัวขับเคลื่อนให้คนทำงานมีความรู้สึกว่าเป็นใจคน ยิ่งทำงานมากยิ่งมีใจเมตตา ยิ่งมีใจเมตตาก็สามารถทำงานได้ดีขึ้นคือ ประการหนึ่งก็ต้องจัดการส่วนนี้ ที่สำคัญคือผมยังยืนยันว่าถ้าจะทำงานอาสาสมัครเพื่อสังคม เพื่อมนุษยชน เพื่อสันติภาพ ถ้าทำแบบยั่งยืนได้จะต้องพิเศษ ผมเสนอว่า คนๆ นั้นต้องมีเงื่อนไขการใช้ชีวิตที่พิเศษ อย่างน้อยต้องมีอิสระจากเรื่องที่มีอามิสสินจ้าง เรื่องที่เป็นชื่อเสียง คนเราต้องมีกินมีอยู่แต่เขามีความอิสระในสองเรื่องนี้ได้เขาจะทำงานได้ยั่งยืน ไม่ใช่เน้นทำไปถึงจุดหนึ่งก็ต้องไปผ่อนบ้าน น้อยใจที่สังคมไม่ยกย่อง เพราะฉะนั้นส่วนนี้จะต้องมีส่วนที่ขับเคลื่อนจิตใจ จะทำอะไรดีจะหาวิธีเอาหลวงพ่อกุมาเทศน์หรืออะไรก็ตาม ผมคิดว่ามีคนพิเศษกลุ่มนี้ที่อยู่ในสังคม แต่คนเหล่านี้ต้องมีสองอย่างคือ หนึ่งต้องมีความรู้ลึกเมตตาคำจูนโลก เพราะคุณทำงานเยอะ คุณมั่นใจขึ้น สองก็มีเงื่อนไขชีวิตที่ทำให้คุณอยู่แบบนี้ได้นาน

รองศาสตราจารย์ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ : อาจารย์ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

คงไม่ต้องสรุปอะไรมากเพราะพูดไปหมดแล้ว หมายความว่า อดีตเราได้เห็นภาพว่ามันมาอย่างไร มาสู่ปัจจุบันที่เริ่มฟื้นและเราเห็นว่าอนาคตมีความเป็นไปได้ จากส่วนที่ท่านอาจารย์สุภรณ์ ได้วิเคราะห์ให้เห็นในภาพรวม และรูปธรรมที่วิทยากรทั้งสามท่านช่วยกันยกให้เราเห็นว่ามีความเป็นไปได้แน่นอน คงต้องช่วยกันไปไม่ยอมแพ้และประสานความร่วมมือสร้างเครือข่าย ขอขอบคุณทุกท่านค่ะ
